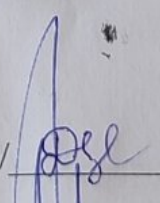
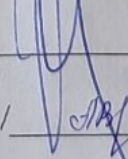

Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра маркетингу, обліку, оподаткування та публічного управління

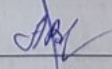
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної (випускної) роботи бакалавра
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
на тему: Забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації
державної політики: роль державної та місцевої влади

Виконав: студент групи ПУА-21 Сторожук Д.С. / /

Керівник роботи: д.е.н., професор Іщенко М.І. / /

Нормоконтролер к.е.н., доцент Адамовська В.С. / /

Завідувача кафедри, к.е.н, доцент Адамовська В.С. / /

Кривий Ріг
2025 р.

Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра маркетингу, обліку, оподаткування та публічного управління
Ступінь вищої освіти: бакалавр
Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри МООПУ
к.е.н, доцент Адамовська В.С.

«20» лютого 2025 р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу здобувача вищої освіти

Сторожука Дмитра Сергійовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: роль державної та місцевої влади»

керівник роботи Іщенко М.І. д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по університету від «20» лютого 2025 р. № 131с

2. Термін здачі студентом закінченої роботи: «16» червня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: чинні законодавчі акти України, монографії, матеріали з періодичних видань щодо питань державної та місцевої політики щодо формування та реалізації державної політики, статті та веб-сайти.

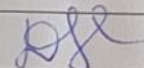
4. Зміст кваліфікаційної (випускної) роботи (назви розділів):

Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Розділ 2 АНАЛІЗ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА МІСЦЕВИХ ОГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА КРИВОГО РОГУ)

5. Перелік графічного матеріалу: 3 таблиці, 9 рисунків, 79 джерел.

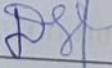
6. Консультанти з роботи із зазначенням розділів, що їх стосуються:

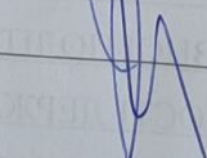
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	проф. Іщенко М. І.	Іщенко М. І.	
Розділ 2	проф. Іщенко М. І.	Іщенко М. І.	

7. Календарний план виконання роботи:

№	Назва етапів випускної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітки
1	Співбесіда зі студентом по тематиці роботи, видача переліку рекомендованої нормативної, інструктивної бази та учбової літератури	22.02.2025	виконано
2	Збір матеріалів до кваліфікаційної (випускної) роботи	23.02.2025-09.03.2025	виконано
3	Групування та аналіз зібраного матеріалу, уточнення завдань кваліфікаційної (випускної) роботи	14.03.2025-16.04.2025	виконано
4	Підготовка I розділу кваліфікаційної (випускної) роботи та подання його керівнику	18.04.2025-20.05.2025	виконано
5	Підготовка II розділу кваліфікаційної (випускної) роботи та подання його керівнику	21.05.2025-01.06.2025	виконано
6	Підготовка вступу, висновків, реферату, ілюстративного матеріалу, тощо	02.06.2025	виконано
7	Перевірка роботи керівником та доопрацювання	03.06.2025-04.06.2025	виконано
8	Отримання відгуку керівника	05.06.2025	виконано
9	Попередній захист роботи	05.06.2025	виконано
10	Захист роботи в ЕК	25.06.2025	виконано

Дата видачі завдання «20» лютого 2025 р.

Студент Сторожук Д. С.

Керівник д.е.н., професор Іщенко М. І.

Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра маркетингу, обліку, оподаткування та публічного управління

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу на тему:
«Забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації
державної політики: роль державної та місцевої влади»

84 сторінок, 3 таблиці, 9 рисунків, 79 джерел, 3 додатки.

Мета дослідження: дослідити роль державної та місцевої влади у забезпеченні ефективної участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики в Україні.

Завдання дослідження: розглянути поняття та значення участі громадськості у публічному управлінні; провести аналіз нормативно-правових актів щодо регулювання участі громадян у формуванні державної політики; визначити роль державної та місцевої влади у забезпеченні громадської участі; провести аналіз міжнародного досвіду та механізмів взаємодії влади з громадськістю; здійснити аналіз інструментів, результатів та викликів впровадження участі громадян в Україні та Кривому Розі; виділити проблеми та розглянути перспективи вдосконалення участі громадськості у формуванні політики на державному та місцевому рівнях.

Об'єкт дослідження: процес взаємодії державної та місцевої влади з громадськістю у сфері формування та реалізації державної політики.

Предмет дослідження: роль та механізми залучення громадськості державною та місцевою владою на різних етапах формування та реалізації державної політики в Україні.

Результати дослідження: розглянуто поняття та значення участі громадськості у публічному управлінні; проведено аналіз нормативно-правових актів щодо регулювання участі громадян у формуванні державної політики; визначено роль державної та місцевої влади у забезпеченні громадської участі; проаналізовано міжнародний досвід та механізми взаємодії влади з громадськістю; здійснено аналіз інструментів, результатів та викликів впровадження участі громадян в Україні та Кривому Розі; виділено проблеми та розглянуто перспективи вдосконалення участі громадськості у формуванні політики на державному та місцевому рівнях.

Ключові слова: ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА, ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА, УЧАСТЬ ГРОМАДЯН, ГРОМАДСЬКІСТЬ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА РОБОТУ	2
РЕФЕРАТ	4
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	6
ВСТУП	7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ	9
1.1 Поняття та значення участі громадськості у публічному управлінні	9
1.2 Нормативно-правове регулювання участі громадян у формуванні державної політики	25
1.3 Роль державної та місцевої влади у забезпеченні громадської участі в умовах воєнного стану	30
2 АНАЛІЗ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА КРИВОГО РОГУ)	39
2.1 Механізми взаємодії влади з громадськістю: міжнародний досвід	39
2.2 Практика участі громадськості в Україні та місті Кривий Ріг: інструменти, результати, виклики	51
2.3 Проблеми та перспективи вдосконалення участі громадськості у формуванні політики на державному та місцевому рівнях	64
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	81

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ
І ТЕРМІНІВ

1. ЗУ – закон України;
2. КУ – Конституція України;
3. КМУ – Кабінет Міністрів України;
4. ОМС – органи місцевого самоврядування;
5. ОДВ – органи державної влади;
6. див. – дивіться;
7. дод. – додаток;
8. р. – рік;
9. рис. – рисунок;
10. с. – сторінка;
11. ст. – стаття;
12. табл. – таблиця;
13. ВРУ – Верховна Рада України;
14. ГУ – громадська участь;
15. НУО – не урядові організації;
16. МЦПД – Міжнародний центр перспективних досліджень;
17. НАЦ – Недержавні аналітичні центри.

ВСТУП

Модернізація сучасного публічного управління вимагає створення ефективної системи взаємодії між державою та громадянським суспільством, що базується на принципах належного врядування. Для досягнення цього взаємовигідного партнерства необхідний паритетний діалог, тому важливо шукати нові засоби комунікації та взаємодії. Держава повинна забезпечити функціональну спроможність громадянського суспільства шляхом законодавчих та нормативних заходів, ініціатив, а також реального права контролювати діяльність державних установ. Ефективність публічного управління в Україні слід оцінювати за реальним забезпеченням прав і свобод людини, рівним ставленням до всіх громадян, наданням управлінських послуг та можливістю впливати на процеси прийняття державних рішень.

Дослідження проблем участі громадськості у публічних справах досліджували українські та зарубіжні науковці, серед них: М. Вебер, В. Ковальчук, О. Скаун, Н. Берlach, В. Галуцько, О. Джафарова, Калинець, Л. Кисіль, О. Костюшко, В. Курило, М. Лошицький, А. Приймак, Є. Соболев, С. Тимофеев, І. Тищенко, В. Цимбалюк та інші.

Завдання:

- розглянути поняття та значення участі громадськості у публічному управлінні;
- провести аналіз нормативно-правових актів щодо забезпечення участі громадян у формуванні державної політики;
- визначити роль державної та місцевої влади у забезпеченні громадської участі;
- розглянути механізми взаємодії влади з громадськістю за кордоном;
- здійснити аналіз практики участі громадськості при прийнятті рішень в Україні та Кривому Розі;
- виділити проблеми та висвітлити перспективи вдосконалення

участі громадськості у формуванні політики на державному та місцевому рівнях.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики на національному та місцевому рівнях.

Предметом дослідження є особливості взаємодії державної та місцевої влади щодо створення умов та механізмів для ефективної участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики в Україні..

Для вирішення поставленої мети та завдань було використано такі наукові методи: систематичний аналіз, узагальнення та порівняння, аргументація, класифікація, дедукція та інші.

Дослідження виконано на основі нормативно-правових актів у сфері громадської участі, наукових статей та матеріалів наукових конференцій, монографій, веб-сайтів, тощо.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1 Поняття та значення участі громадськості у публічному управлінні

У 21 столітті громадянське суспільство та його організації перетворилися на важливих партнерів держави. Водночас, вони активно стежать за роботою влади (як центральної, так і місцевої) та її чиновників, використовуючи для цього передбачені законом способи. Сьогодні громадянське суспільство є серцем ідеї конституціоналізму, яка поєднує людину, суспільство і державу. Його головна риса – постійний розвиток при збереженні стабільності [23, с. 1].

Розвиток та покращення місцевої громади безпосередньо залежить від активної участі її мешканців. Чим більше звичайних громадян долучаються до вирішення місцевих проблем, тим ефективнішими є ці рішення. Якщо ж громадяни стоять осторонь, регіональна політика стає лише формальним управлінням територіями. Щоб забезпечити справжню демократію, держава повинна створити умови для активної участі людей у формуванні державної політики. Для цього необхідно розробити дієві способи інформування громадськості про роботу органів влади, щоб громадяни могли брати участь у розробці, обговоренні та прийнятті рішень як на державному, так і на місцевому рівнях, а також контролювати їх виконання.

Громадська участь (далі - ГУ) — це можливість громадян відкрито висловлювати свою думку, об'єднуватися з однодумцями для обміну ідеями, просувати свої погляди та ефективно впливати на владні рішення. Це означає, що влада має враховувати інтереси всіх груп населення через їхню активну участь у політичному процесі [21].

Концепція громадського управління в сучасній західноєвропейській політичній думці переважно інтерпретується через призму децентралізації та редистрибуції політичної влади. З цього випливає закономірний опір з боку

діючих владних структур. Необхідно застерегти від редукції громадянської активності виключно до електоральної участі.

Ефективне державне управління передбачає розбудову постійних механізмів залучення громадян до процесу формування та прийняття рішень з широкого кола соціально-економічних і культурних питань у період між виборами. Ігнорування цього аспекту призводить до зростання суспільної апатії та обмеження демократії до виключно електоральної функції, позбавляючи громадян можливості впливати на подальші дії обраних представників та коригувати їхні політичні рішення.

Відсутність дієвих механізмів для інституційного вираження та реалізації інтересів громадян, а також демонстрації їхніх позицій, є основною причиною посилення суспільного незадоволення. Це, у свою чергу, веде до збільшення кількості неконтрольованих протестів, протистоянь та конфліктів, що відзначається більшістю дослідників [32].

Громадськість відіграє ключову роль у реалізації конституційних прав громадян України. Ці права включають можливість брати участь в управлінні державними справами, а також у всеукраїнських та місцевих референдумах, виборах, формуванні та діяльності політичних партій та громадських організацій, а також у мирних зібраннях. Саме через реалізацію цих прав формується взаємодія між громадянським суспільством і державою. Ця взаємодія передбачає вплив громадськості на державне управління. Для забезпечення такого впливу та взаємодії існують спеціальні механізми, які забезпечують участь громадськості в управлінні державними справами [7].

Громадянське суспільство можна визначити як самоорганізовану спільноту, що підтримує стабільний порядок не лише завдяки державній владі, а й значною мірою завдяки власним ініціативам та зусиллям її членів. Воно характеризується високим рівнем внутрішньої самоорганізації і не потребує постійного втручання чи систематичних дій з боку органів державної влади (далі - ОДВ). Важливо підкреслити, що існування правової держави можливе виключно за умови контролю з боку громадянського суспільства, оскільки

державні інститути функціонують і фінансуються за кошти платників податків – безпосередньо мешканців країни [9].

У науковому дискурсі розрізняють поняття «громадянська участь» та «громадська участь». При цьому, «громадська участь» значно менш поширене в академічних роботах. Його використання обмежується переважно описом діяльності недержавних, некомерційних організацій як в Україні, так і за кордоном, зокрема у дослідженнях, що стосуються залучення громадськості до вирішення екологічних питань.

Автори Домбровський та Багірьянц стверджують, що участь громадян у публічному адмініструванні можна розглядати у двох ключових аспектах: по-перше, як політичне право особи, закріплене ще Загальною декларацією прав людини, що розширило уявлення про фундаментальні можливості індивідуума для самореалізації та розвитку в суспільстві; по-друге, як соціальний інститут, що є невід'ємною частиною функціонування демократичної публічної влади [4].

Таким чином, доцільно розрізняти поняття прав людини та прав громадянина. Громадянин – це особа, яка постійно проживає в певній державі, володіє чітко визначеним нормативно-правовим статусом і перебуває під захистом цієї держави як на її території, так і за її межами. Приналежність до громадянства наділяє особу унікальними особливостями, що дозволяють їй бути суб'єктом не лише економічних та соціальних, а й політичних відносин, зокрема брати участь у виборах, референдумах, обіймати державні посади, що є ключовою відмінністю від загальних прав людини, які притаманні кожному незалежно від громадянства [29].

Участь громадськості – це спосіб, за яким громадяни активно долучаються до визначення та вирішення своїх проблем, використовуючи для цього певні механізми та інструменти.

Щоб ГУ була не просто формальністю, а дійсно працювала, необхідно створити певні умови. Головне – це можливість для всіх зацікавлених сторін відверто ділитися своїми думками. Тільки тоді можна бути впевненим, що

влада дійсно візьме до уваги позиції громадянського суспільства. Тому для дієвої участі потрібні [31]:

1. Повага до прав людини та демократичних цінностей, а також зрозумілі правила гри.
2. Активна підтримка з боку держави, яка створює законодавчу та практичну базу для вільного об'єднання, висловлення та доступу до інформації.
3. Чітке розуміння та захист важливості громадянського суспільства як рушія демократії, його здатності відстоювати інтереси людей та стежити за діяльністю влади.

Питання ГУ, що розуміється як пряма участь громадян у вирішенні питань як загальнодержавного, так і місцевого значення, значно розширило можливості для впровадження принципів доброго врядування (Good Governance) у систему публічного управління [18]. Це особливо актуально в контексті налагодження ефективного зворотного зв'язку між органами публічної влади та громадянами, що забезпечує врахування їхніх законних очікувань та потреб. Водночас, така участь сприяє реалізації принципів прозорості та відкритості, гарантуючи публічний доступ до інформації та можливість ознайомлення з процесами здійснення владних повноважень органами публічної влади.

Дійсно ефективне та якісне публічне управління (далі - ПУ) має базуватися на низці ключових принципів, які сприяють чесній взаємодії, взаємній довірі та інклюзивності всіх учасників процесу прийняття управлінських рішень: взаємоповага між усіма суб'єктами, включаючи повагу до незалежності неурядових організацій (далі - НУО), навіть якщо їхні погляди відрізняються від офіційної позиції, а також повага до відповідальності та підзвітності органів публічної влади. Додатково, ПУ повинно бути відкритим, прозорим і підзвітним, забезпечувати оперативний зворотний зв'язок, бути недискримінаційним та інклюзивним, надаючи голос усім верствам населення, включаючи вразливі групи. Також важливо дотримуватися гендерної рівності

та рівноправної участі всіх зацікавлених сторін, забезпечуючи доступність інформації та механізмів участі через чітку мову та різноманітні онлайн/офлайн засоби [33].

ГУ може бути різною. Залежно від того, наскільки суспільство впливає на рішення, її можна поділити на вісім рівнів. Одна з відомих класифікацій, розроблена Шеррі Арнштейн і показана на малюнку 1.1, описує ці рівні.

Рисунок 1.1 – Класифікація процесу ГУ за Sherry Arnstein

Джерело: [75]

На перших двох рівнях справжнє громадське урядування не працює. Замість того, щоб залучати людей до ухвалення рішень, влада лише робить вигляд, що слухає. Вона може ставити свої цілі, не давати інших варіантів, ігнорувати думку людей, або просто маніпулювати ними.

Низький рівень взаємодії з громадськістю, що базується на імітаційних або маніпулятивних практиках, закономірно призводить до ескалації

соціальних конфліктів та фрустрації потреб громадськості. Вплив громадянського суспільства на управлінські рішення в таких умовах є маргінальним.

Проміжні етапи взаємодії (третій та четвертий рівні) характеризуються обмеженою участю громадськості, де її роль зводиться до інформування та висловлення позиції, без гарантій врахування цієї думки суб'єктом владних повноважень. Отже, рівень впливу громадськості залишається суттєво обмеженим. П'ятий рівень передбачає фрагментарне або часткове врахування громадської думки.

На противагу цьому, шостий, сьомий та восьмий рівні репрезентують реальну участь громадян у процесах планування та прийняття рішень. Діапазон цієї взаємодії охоплює спектр від партнерського діалогу та переговорів, спрямованих на досягнення консенсусу з владою, до прямого прийняття управлінських рішень шляхом референдуму. Ці рівні відповідають найвищому ступеню впливу громадськості на формування та реалізацію політики з конкретних питань.

Еволюція демократичних процесів у політичній системі України імперативно вимагає поглиблення свідомої та кваліфікованої залученості громадськості. У контексті реалізації цієї мети, недержавні аналітичні центри (ДАЛІ - НАЦ) відіграють ключову інституційну роль у громадянському суспільстві.

Існує проста схема, яка показує, як сильно громада може впливати на рішення, дивлячись на те, на якому рівні вона бере участь (див. рис. 1.2).

Ієрархія впливовості, що характеризує залученість громадськості, є кумулятивною: кожен наступний, вищий рівень впливу включає в себе характеристики та можливості попередніх, нижчих рівнів. Оптимальний рівень впливу громадськості на процеси державного управління має бути співмірним із рівнем суспільної значущості та потенційного впливу конкретного управлінського проєкту. Недотримання цієї адекватності

неминуче призводить до посилення соціальної напруги в територіальних громадах (далі - ТГ), суспільстві чи державі в цілому.

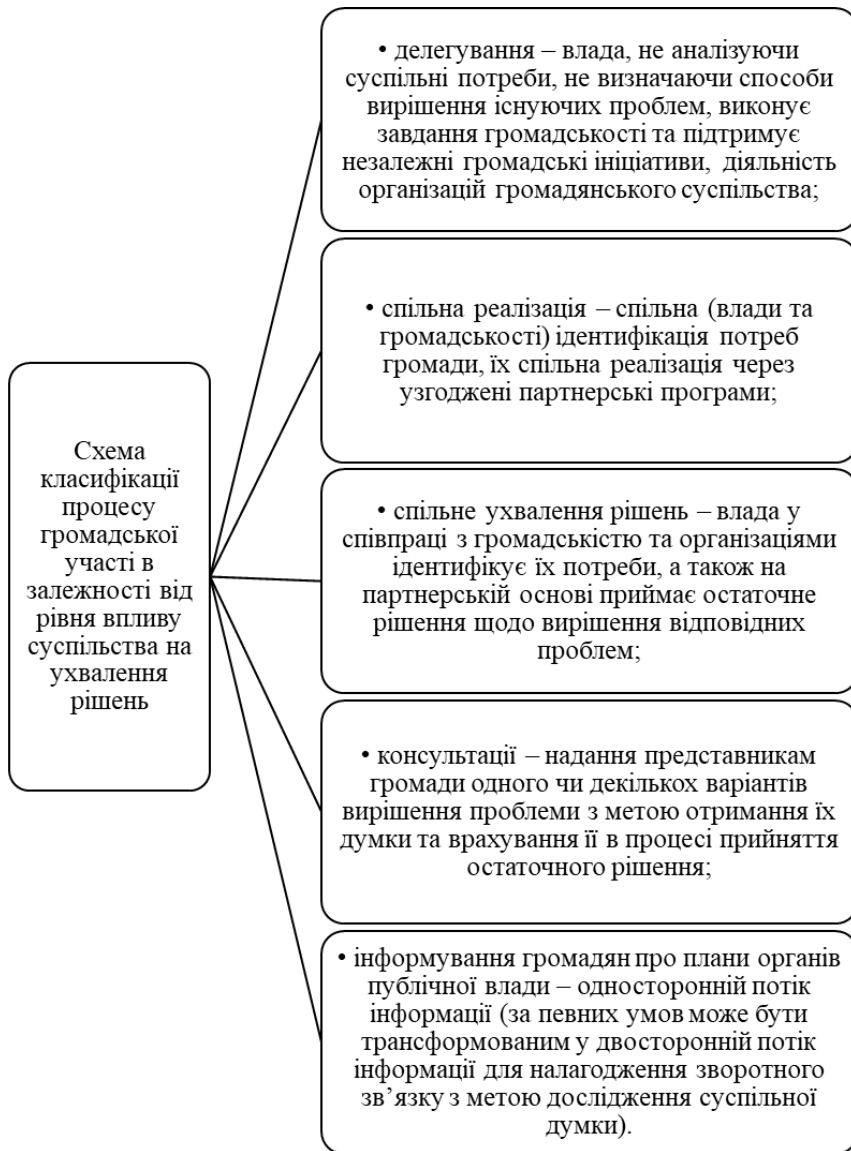

Рис. 1.2 – Схема класифікації процесу громадської участі в залежності від рівня впливу суспільства на ухвалення рішень

Відтак, суб'єкти владних повноважень зобов'язані постійно забезпечувати прозорість та доступність вичерпної інформації щодо своїх планів та дій. Водночас, критично важливим є створення та підтримка дієвих механізмів і процедур, що забезпечують реальний вплив громадськості на процеси прийняття та реалізації управлінських рішень.

Залучення членів ТГ до її повсякденного функціонування, як правило, розглядається як іманентна потреба. Однак, у значній частині випадків

спостерігається недостатній або критично низький рівень ГУ. Серед провідних детермінант такого стану громад слід виокремити, передусім, ресурсний потенціал ТГ, що включає її інтелектуально-кадровий, природний, матеріально-технічний, земельний та інфраструктурний ресурси.

На рівень громадської активності в територіальних одиницях суттєво впливають такі детермінанти, як етнічний склад, культурний код та інші соціокультурні характеристики населення [24].

На рис. 1.3 представлена шкала, що відображає різноманіття форм залученості громадян до громадського життя.

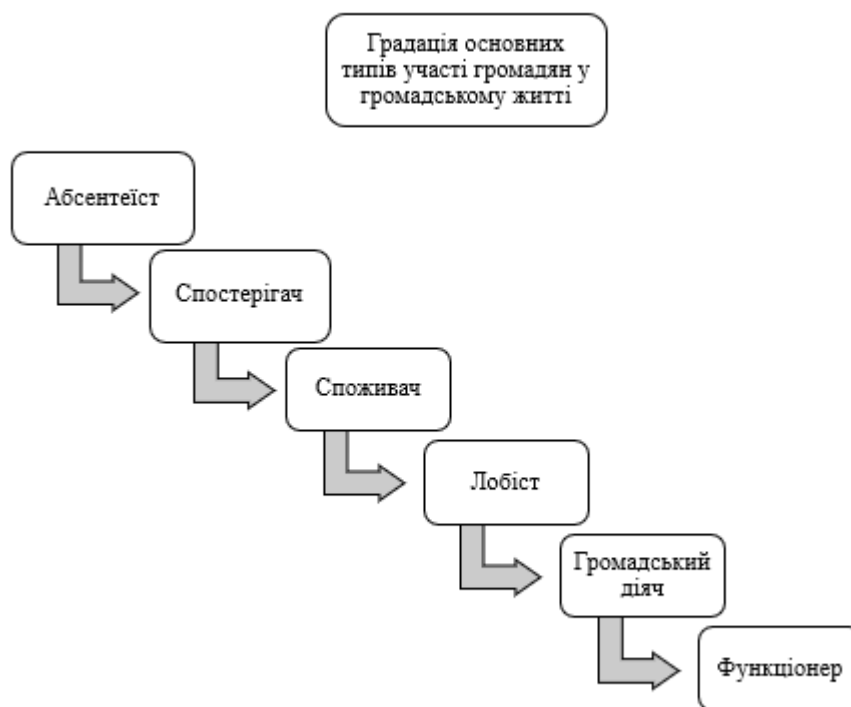

Рис.1.3 – Градація основних типів участі громадян у громадському житті

Розглянемо виділені моделі (типи) громадянської поведінки та їх функціональне значення у контексті взаємодії з місцевою громадою.

Абсентеїстський тип: характеризується ексклюзивною зосередженістю на індивідуальних проблемах та мінімальним або відсутнім інтересом до суспільно-громадської сфери. Суб'єкти цього типу демонструють виражене

негативне ставлення до будь-яких форм колективної активності та виявляють низький рівень усвідомлення своїх громадянських прав та обов'язків.

Спостережний тип: цей тип участі передбачає фрагментарний та епізодичний інтерес до суспільно-громадських питань. Основний фокус суб'єктів зберігається на особистих справах, при цьому залучення до проблематики довкілля та локальної громади відбувається лише за умови її безпосереднього чи опосередкованого впливу на їхні індивідуальні інтереси.

Споживчий тип: представники цієї моделі активно використовують інституціоналізовані форми колективної участі у громадському житті. Їхня залученість до суспільної діяльності є прагматично зумовленою та реалізується лише тоді, коли це безпосередньо корелює з їхніми особистими потребами, цілями чи інтересами.

Лобістський тип: даний тип характеризується високим рівнем ініціативності та ефективності у просуванні проєктів, що відповідають вузькоспеціалізованим інтересам або груповим преференціям. Альтернативно, суб'єкти цього типу володіють здатністю професійно нівелювати ініціативи, які не викликають їхньої зацікавленості у реалізації.

Громадський діяч (активіст): ця модель поведінки демонструє пріоритетність суспільних інтересів над індивідуальними або груповими. Суб'єкт аналізує проблеми місцевої громади крізь призму суспільного добробуту, керуючись імперативом громадської діяльності та володіючи глибокими знаннями про локальні виклики та потенційні шляхи їхнього вирішення.

Функціональний тип (функціонер): представники цього типу діють у суворо окреслених правових та процедурних рамках. Їхня діяльність регламентується нормами, інструкціями та алгоритмами, встановленими відповідними інституціями, що підкреслює їхню орієнтацію на формалізоване виконання покладених обов'язків.

Отже, проаналізувавши ці шість типів ставлення до ГУ, можна зробити висновок, що активність громадян варіюється від повного ігнорування

суспільних справ («абсентеїст») до глибокої залученості та пріоритету громадських інтересів («громадський діяч»). Цікаво, що існують проміжні ланки, де інтерес до громади є частковим («спостерігач») або прагматичним, зумовленим особистою вигодою («споживач», «лобіст»). Окремо виділяється «функціонер», чия діяльність чітко регламентована інституційними рамками. Розуміння цих різних типів є важливим для аналізу рівня громадянської активності та розробки стратегій для її заохочення.

Рівень ГУ є комплексним явищем, що детермінується низкою взаємопов'язаних чинників, які можна класифікувати за історико-соціальним, соціокультурним та управлінським аспектами. Історичне минуле громади, що відображає ступінь її внутрішньої інтеграції та однорідності, впливає на формування характеру суспільних зв'язків, їхню якість і міцність, що, у свою чергу, визначає інтенсивність залучення мешканців до вирішення локальних проблем. Крім того, на активність впливають усталені культурні традиції, що передбачають конкретні форми участі у справах громади, а також наявність або відсутність конфліктних середовищ, що можуть як деактивувати, так і мобілізувати громаду. Вирішальне значення також має управлінська спроможність місцевої влади, зокрема лідерські якості її представників та чітке стратегічне бачення розвитку території, оскільки ефективна активізація громадськості можлива лише за умови глибокого вивчення та адекватного визначення потреб та інтересів різноманітних груп ТГ [36].

Аналіз практики функціонування розвинутих демократичних систем та сучасні суспільні виклики переконливо демонструють, що феномен та механізми ГУ є фундаментальним елементом ефективного та легітимного державного управління. ГУ розглядається як інституційний інструмент позитивного впливу громадянського суспільства на процеси прийняття владних рішень, що здійснюється в інтересах громадян. Водночас, з позиції публічної адміністрації, ГУ є значущим джерелом акумуляції додаткового інтелектуального капіталу та експертизи, що сприяє підвищенню якості та обґрунтованості управлінських рішень. Таким чином, усвідомлення цього

факту посадовими особами є передумовою для імплементації ГУ як взаємовигідного та конструктивної взаємодії між державою та суспільством.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується зростаючою артикуляцією нових суспільних потреб та інтересів, що посилює запит громадян на безпосередній вплив на процеси прийняття рішень на загальнодержавному та локальному рівнях. Ця тенденція детермінує появу інноваційних форм громадянської активності, конституювання нових колективних акторів та експансію сфер для реалізації громадських ініціатив.

У цьому контексті, деякі дослідники виокремлюють трансформацію моделей представництва та участі, або, послуговуючись термінологією Карла Мангейма, феномен «фундаментальної демократизації суспільства». Він характеризується зростаючою активацією раніше пасивних у політичній сфері верств та груп. Ця потреба залучення широких прошарків населення до свідомої та кваліфікованої участі в державотворенні та суспільному управлінні є органічним наслідком логіки розвитку всесвітньо-історичного процесу, що зумовлений імперативами індустріального, а згодом і постіндустріального суспільства.

В умовах інтенсифікації демократичних перетворень в Україні актуалізується імператив системного вдосконалення механізмів прийняття рішень ОДВ та ОМС. Пріоритетними завданнями є забезпечення прозорості та публічності цих процесів. Зазначені управлінські рішення мають характеризуватися ефективністю, оптимальністю та корелювати з національними інтересами, отримуючи при цьому суспільну легітимізацію та підтримку [76].

У сфері ПУ, впровадження гендерного виміру дозволяє інтегрувати соціокультурні аспекти в процес стратегічного планування, що сприяє мінімізації потенційних соціальних та політичних ризиків, пов'язаних із розробкою та імплементацією управлінських рішень. Це також забезпечує механізми для адаптації державної політики та поведінки владних інститутів

до диференційованих інтересів суспільних груп, а також для їхньої інклюзивної участі у процесі прийняття рішень.

Отже, місцеве самоврядування є інструментом, що, з одного боку, сприяє мінімізації соціальних та політичних ризиків, а з іншого – забезпечує ефективне визначення, формулювання та відстоювання інтересів ТГ [12].

Участь громадян у здійсненні місцевого самоврядування реалізується через інституціоналізовані форми, детерміновані чинним законодавством України, нормативно-правовими актами ОМС, а також усталеною правозастосовною практикою. Під формами участі громадян розуміється сукупність легітимних, конкретизованих та організаційно оформлених дій членів територіальної громади, спрямованих на реалізацію їхньої компетенції у сфері місцевого самоврядування.

Після аналізу форм залучення громадян, доцільно сфокусувати увагу на інституційній ролі недержавних аналітичних центрів як ключових акторів, що сприяють ефективній партисипації громадськості у процесах державного управління.

НАЦ являють собою незалежні громадські дослідницькі інституції, що здійснюють науково-аналітичну діяльність у правовій, політичній, соціальній та економічній сферах, сприяючи розробці обґрунтованих рішень у сфері державного управління. У контексті підтримки ГУ в управлінських процесах діяльність НАЦ зосереджується на трьох основних напрямках: взаємодія з ОДВ та ОМС з метою формування управлінських рішень у межах їхньої компетенції; інформування населення про права, свободи й актуальні проблеми суспільного розвитку, а також просування механізмів залучення громадськості; координація зусиль між самими аналітичними центрами для підвищення ефективності їхньої діяльності у сфері публічної політики.

Серед ключових функцій, що реалізуються НАЦ у демократичних державах, варто виокремити такі: формування суспільного дискурсу щодо стратегічних пріоритетів розвитку окремих сфер суспільного життя; надання інформаційно-консультаційної підтримки громадянам; сприяння захисту

конституційних прав і свобод; представлення та просування інтересів і потреб різних соціальних груп. Таким чином, у демократичних політичних системах НАЦ відіграють активну роль у процесах формування та реалізації державної політики, виконуючи функцію своєрідного «інтелектуального мосту» між органами влади та громадянським суспільством [46].

У розвинених демократичних державах взаємодія ОДВ з інститутами громадянського суспільства (далі - ІГС) часто реалізується через механізм державного замовлення на виконання певних суспільно важливих послуг. Така форма співпраці забезпечує ефективний зворотний зв'язок між владою та громадськістю як у широкому суспільному контексті, так і на рівні конкретних громадських об'єднань, відповідно до масштабу реалізації окремих завдань державної політики.

Ключовими перевагами застосування механізму державного замовлення у відносинах між владою та громадськими організаціями є, з одного боку, посилення інформованості громадян щодо пріоритетних напрямів державної політики та актуальних суспільно-політичних процесів, а з іншого — забезпечення їх активного залучення до процесів прийняття управлінських рішень. Крім того, така взаємодія виступає інструментом додаткової легітимації рішень ОДВ та ОМС, що, у свою чергу, сприяє зміцненню довіри громадян до публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Розширення форм взаємодії ОДВ з інститутами громадянського суспільства, зокрема з НАЦ, є невід'ємною складовою процесу реалізації євроінтеграційного курсу України. НАЦ відіграють важливу роль у формуванні публічної політики, забезпечуючи залучення громадськості до суспільно-політичних процесів. Основні напрями їхньої діяльності включають проведення досліджень громадської думки, підвищення громадянської компетентності, сприяння розвитку ТГ і місцевого самоврядування, а також зміцнення горизонтальних зв'язків між громадськими організаціями (далі - ГО) задля формування ефективного та інклюзивного врядування.

Надання інформаційно-консультаційної підтримки населенню в різноманітних сферах суспільного життя є одним із ключових напрямів діяльності більшості аналітичних центрів, зокрема Міжнародного центру перспективних досліджень (далі - МЦПД), заснованого у 1994 році за ініціативи Інституту відкритого суспільства. Основною метою функціонування цього аналітичного осередку є формування ефективних механізмів змістовного діалогу між представниками законодавчої та виконавчої влади і громадянського суспільства [68]. У межах своєї діяльності МЦПД реалізував низку значущих комплексних проєктів, спрямованих на підвищення рівня інформованості населення та стимулювання активної ГУ у процесі прийняття суспільно-політичних рішень.

Питанню забезпечення участі громадськості в управлінні державними та місцевими справами систематично приділяє увагу Український незалежний центр політичних досліджень, який функціонує з 1991 року. Одним із ключових напрямів діяльності Центру є реалізація проєктів, спрямованих на підвищення рівня ГУ у процесах державного управління, зокрема ініціатива «Просування політичних прав і свобод в Україні як основа демократичного розвитку суспільства».

Важливим інструментом залучення громадян до процесів управління державними та місцевими справами виступає забезпечення їхніх виборчих прав через належну інформаційну підтримку. Національні агенції та інституції приділяють особливу увагу питанням розвитку ТГ та вдосконалення системи місцевого самоврядування як основи демократичного врядування.

Особливий акцент у діяльності національних інституцій робиться на підтримці процесів становлення громадянського суспільства в Україні. Зокрема, реалізується низка проєктів, спрямованих на розвиток потенціалу ГО, підвищення рівня їхньої інституційної спроможності та сприяння ефективній взаємодії з ОДВ та місцевого самоврядування.

Поряд з окремими ініціативами щодо зміцнення ІГС, на рівні національної політики здійснюються спроби формування єдиного

загальнонаціонального об'єднання ГО, що має на меті консолідацію громадського сектора для підвищення впливу на ухвалення суспільно значущих рішень.

В Україні спостерігається стійка тенденція до інституціоналізації та професіоналізації НАЦ, які відіграють дедалі вагомішу роль у залученні громадськості до процесів ПУ. Зростає рівень їхньої експертної спроможності, посилюється вплив на формування суспільної думки, а також підвищується ефективність взаємодії з ОДВ та ОМС. Це проявляється у поступовому вдосконаленні нормативно-правового забезпечення, розширенні інституційних форматів співпраці, а також у зростанні спектра соціально-політичних проблем, які стають предметом аналітичних досліджень.

Проблема розвитку НАЦ в Україні полягає в істотній регіональній диспропорції їх розміщення, оскільки значна частина таких установ зосереджена в столичному регіоні. Це обумовлює їхню орієнтацію переважно на дослідження суспільно-політичних процесів загальнодержавного рівня. У свою чергу, діяльність регіональних аналітичних центрів здебільшого спрямована на вивчення та вирішення проблем локального характеру. Водночас спостерігається тенденція до посилення участі регіональних НАЦ у формуванні політик на місцевому рівні, що проявляється у зростаючій представленості їх експертів у консультативно-дорадчих органах при ОМС, реалізації спільних ініціатив з іншими аналітичними структурами, залученні до роботи Громадянської Асамблеї, а також у публічній експертній активності через засоби масової інформації.

Проблематика розвитку НАЦ в Україні зумовлена виразною регіональною асиметрією їх просторового розміщення, оскільки більшість таких установ сконцентрована у столичному регіоні. Така концентрація визначає їх переважну орієнтацію на аналіз суспільно-політичних процесів загальнодержавного рівня. Натомість діяльність аналітичних центрів, що функціонують у регіонах, як правило, фокусується на вивченні та вирішенні питань місцевого або локалізованого характеру. Водночас останніми роками

спостерігається тенденція до зростання ролі регіональних НАЦ у процесах формування та реалізації місцевої політики. Це виявляється, зокрема, у збільшенні їх представництва в консультативно-дорадчих органах при ОМС, активізації співпраці з іншими аналітичними структурами, участі у діяльності Громадянської Асамблеї, а також у посиленій експертній активності через засоби масової комунікації.

Таким чином, громадянське суспільство слід розглядати не лише як інтегративний компонент, а як фундаментальне джерело, стратегічний ресурс та індикатор прогресу демократичної, правової та соціальної держави. Його розвиток може бути оцінений за наступними критеріями:

1. Економічний критерій: характеризується існуванням різноманітних форм власності та наявністю стабільних вільних власників засобів виробництва. Він також передбачає свободу вибору діяльності та можливість економічної самореалізації для кожного громадянина, що є фундаментом економічної незалежності та добробуту.

2. Політичний критерій: визначається наявністю та реальною ефективністю форм, методів, технологій та механізмів взаємодії влади з громадськістю на всіх рівнях – як державному, так і на рівні місцевого самоврядування. Це включає прозорість прийняття рішень, механізми консультацій та ГУ у формуванні політики.

3. Соціокультурний критерій: відображає рівень громадянської культури як серед політиків, так і серед представників громадськості. Це передбачає взаємну повагу, готовність до діалогу, відповідальність, усвідомлення прав та обов'язків, а також активну участь у житті громади та держави на основі спільних цінностей.

Ці критерії в сукупності демонструють зрілість громадянського суспільства та його спроможність бути повноцінним партнером держави у побудові та функціонуванні демократичної системи.

Отже, модернізація сучасного публічного управління вимагає створення ефективної системи взаємодії між державою та громадянським суспільством,

що базується на принципах належного врядування. Для досягнення цього взаємовигідного партнерства необхідний паритетний діалог, тому важливо шукати нові засоби комунікації та взаємодії. Держава повинна забезпечити функціональну спроможність громадянського суспільства шляхом законодавчих та нормативних заходів, ініціатив, а також реального права контролювати діяльність державних установ. Ефективність публічного управління в Україні слід оцінювати за реальним забезпеченням прав і свобод людини, рівним ставленням до всіх громадян, наданням управлінських послуг та можливістю впливати на процеси прийняття державних рішень.

1.2 Нормативно-правове регулювання участі громадян у формуванні державної політики

Основні напрями та механізми залучення громадськості до участі в управлінні державними справами чітко визначені в низці українських законів. Ці законодавчі акти створюють правову базу для широкої взаємодії між державою та громадянським суспільством. Ключові закони зазначені в додатку А.

Провідним завданням XXI століття залишається пошук ефективних шляхів взаємодії між громадянським суспільством і правовою державою, а також чітке визначення ролі людини та громадянина у цих процесах [30].

Результати наукових досліджень мають слугувати фундаментом для зміни світоглядних підходів учасників соціальних процесів. Це означає, що важливо підвищувати усвідомлення впливу громадськості на державне управління. Проведені дослідження підкреслюють, що громадськість повинна виступати як соціально активна частина суспільства, що бере добровільну участь у суспільно-політичному житті країни.

Правові засади забезпечення ГУ у процесах прийняття рішень детерміновані міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Згідно зі статтею 9 Конституції України (далі - КУ), чинні міжнародні договори,

ратифіковані ВРУ, інкорпорується до системи національного законодавства України, набуваючи статусу його невід'ємної складової [39].

Розглянемо таблицю нормативно-правових актів, які гарантують право громадян на участь у державних справах, а також основні положення та механізми реалізації цього права.

Таблиця 1.1 – Нормативно-правова база права участі громадян

Нормативно-правовий акт / Документ	Рівень	Основні положення щодо участі громадян у веденні державних справ
1	2	3
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 25)	Міжнародний	Гарантує право громадян на участь у веденні державних справ безперешкодно та без дискримінації, як безпосередньо, так і через представників.
Європейська конвенція з прав людини (ст. 11)	Міжнародний	Закріплює свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації; співвідноситься зі ст. 36 Конституції України.
Орхуська конвенція (ст. 6, 7, 8)	Міжнародний	Забезпечує доступ громадськості до участі в ухваленні рішень з екологічних питань, у плануванні політик і підготовці нормативних актів.
Європейська оцінка Конституції України	Міжнародний	Високо оцінює гарантії прав людини, зокрема участі громадян у врядуванні.
Конституція України (ст. 5, 36, 38, 40, 55, 69)	Національний	Визначає народ як джерело влади, гарантує свободу об'єднання, право на звернення, участь у виборах, референдумах, інші форми безпосередньої демократії.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Національний	Ст. 6 — територіальна громада як суб'єкт самоврядування; Ст. 9 — місцеві ініціативи; Ст. 13 — громадські слухання; Ст. 38 — робота зі зверненнями.
Закон України «Про звернення громадян»	Національний	Гарантує право на подання пропозицій, скарг, заяв до органів влади та посадових осіб; інструмент участі та захисту прав.
Закон України «Про органи самоорганізації населення» (ст. 3)	Національний	Визначає ОСН як форми безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення (вуличні, будинкові, квартальні комітети тощо).
Закон України «Про статус депутатів місцевих рад»	Національний	Регулює механізми взаємодії депутатів з виборцями, участь у розгляді питань місцевого значення, представництво інтересів громади.

1	2	3
Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» (1991)	Національний	Визначає референдум як форму прямої демократії. Закріплює вищу юридичну силу рішень, ухвалених на референдумі, над рішеннями органів державної влади; гарантує участь громадян у прийнятті рішень загальнодержавного і місцевого значення.

Джерело: [7; 13; 30; 33; 38; 39; 57; 58; 60-62; 66]

Однак, аналіз практики свідчить про недостатнє використання громадянами свого права на звернення. Як правило, цим інструментом активно користуються найбільш ініціативні представники громади, що не завжди корелює з рівнем їхньої реальної потреби у допомозі або безпосереднім впливом на суспільство [33].

Розглянемо основні повноваження органів самоорганізації населення (див. рис.1.4).

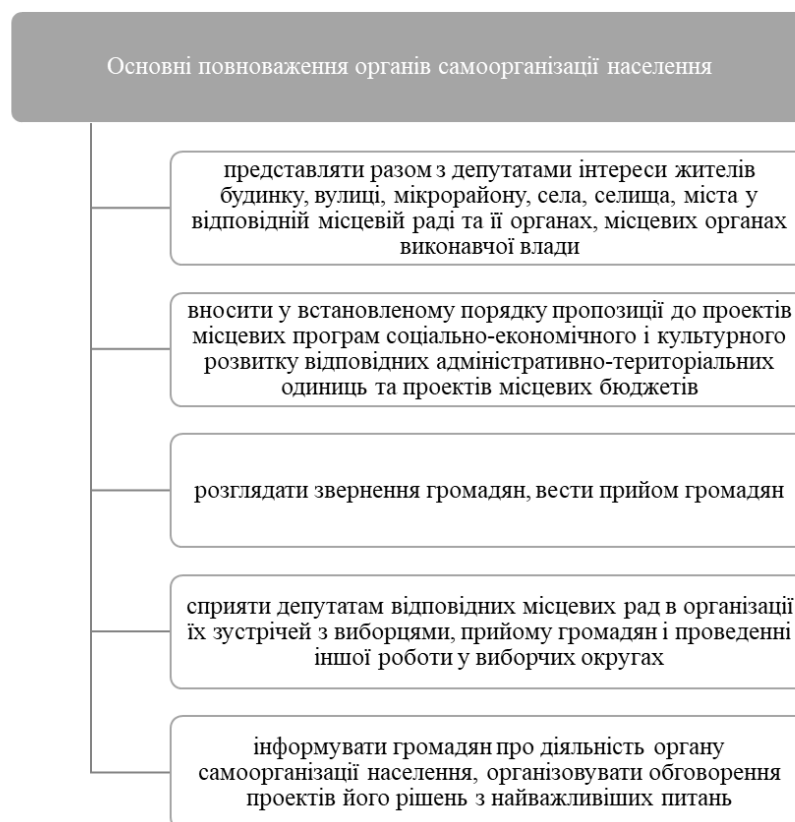

Рис. 1.4 – Основні повноваження органів самоорганізації населення

Джерело: сформовано самостійно за [62].

Згідно зі ст. 3 ЗУ «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI, діяльність громадських об'єднань ґрунтується на низці ключових принципів [58]:

1. Добровільність: кожна особа має право вільно вирішувати щодо участі чи неучасті у громадському об'єднанні, включаючи його створення, вступ або припинення членства.

2. Самоврядність: члени об'єднання мають право самостійно управляти його діяльністю відповідно до визначених цілей та напрямків, при цьому ОДВ та ОМС не втручаються в їхню роботу, за винятком випадків, передбачених законом.

3. Вільний вибір території діяльності: громадські об'єднання самостійно визначають географію своєї діяльності, якщо інше не встановлено законом.

4. Рівність перед законом: усі громадські об'єднання є рівними у своїх правах та обов'язках згідно з законодавством, враховуючи їхню організаційно-правову форму, вид та статус.

5. Відсутність майнового інтересу: члени (учасники) громадського об'єднання не мають прямого майнового інтересу у його діяльності.

6. Принципи прозорості та публічності: функціонування громадського об'єднання ґрунтується на засадах всебічної прозорості та відкритості, що передбачає безперешкодний доступ усіх його членів до повної інформації щодо рішень та поточної діяльності. Принцип публічності додатково вимагає від об'єднання системного інформування широкої громадськості про свої стратегічні цілі та результати реалізації проєктів.

Для ефективного залучення громадян до управління державними справами в Україні першочерговим завданням є формування чітких нормативно-правових механізмів. Ці механізми мають бути представлені у вигляді ієрархічної системи законодавчих актів, які гарантують [7]:

- право громадян на участь в управлінні державними справами.

- визначення правового статусу ІГС, зокрема їхню правосуб'єктність для участі в державному управлінні.

- чіткі процедури та процеси взаємодії між громадянським суспільством і державою, а також механізми впливу громадськості на державне управління.

Паралельно з цим, необхідно розробити державно-управлінські механізми. Вони повинні являти собою систему уповноважених суб'єктів, відповідальних за:

- забезпечення реалізації впливу громадськості на державне управління та його визнання.

- підтримку зворотного зв'язку між державними органами та громадськістю.

- інформування громадян про результати врахування їхніх пропозицій та рішень.

Таким чином, ефективне залучення громадськості до процесів державного управління в Україні вимагає імплементації інтегрованого підходу, що охоплює як удосконалення нормативно-правової бази, так і розробку дієвих практичних механізмів. Чинне міжнародне та національне законодавство містить фундаментальні принципи ГУ у формуванні управлінських рішень, а також окреслює ключові функції, завдання та сферу відповідальності органів публічної влади. Проте, критичною вадою вітчизняної правової системи є відсутність нормативного врегулювання сучасних, інноваційних форм ГУ в процесі прийняття управлінських рішень. У контексті динамічного розвитку громадянського суспільства та інформаційних технологій, створення всеосяжного нормативного поля для всіх потенційних форм участі є імперативом для забезпечення подальшої демократизації управлінських процесів та сталого розвитку держави в цілому.

1.3 Роль державної та місцевої влади у забезпеченні громадської участі в умовах воєнного стану

Взаємодія державної та місцевої влади, попри їхню окремішність, ґрунтується на спільних завданнях та можливості делегування повноважень, що підвищує ефективність управління та прозорість. Ця співпраця є ключовою для залучення громадян до управління, оскільки місцева влада має більший потенціал для діалогу з громадськістю. Така взаємодія посилює демократичні інституції через інструменти участі, зміцнюючи легітимність рішень та забезпечуючи баланс інтересів для сталого демократичного розвитку [79].

У процесі реалізації своїх повноважень ОДВ та ОМС активно взаємодіють, спираючись як на спільні, так і на відмінні риси. Ці органи функціонують у межах єдиного державного механізму, виконуючи управлінські завдання та забезпечуючи громадянам можливість реалізовувати свої права. Серед спільних рис варто зазначити, що і державні, і самоврядні органи виконують управлінські функції, регулюючи суспільні процеси через встановлення норм і забезпечення їх дотримання. Їхні повноваження закріплюються у законодавстві та нормативно-правових актах. Обидва типи органів мають конституційне підґрунтя, приймають нормативні рішення, які у разі невідповідності Конституції можуть бути скасовані. Вони наділені чітко визначеною компетенцією, використовують законодавчо визначені форми та методи діяльності. Рішення цих органів мають обов'язковий характер, підкріплений відповідними гарантіями. Формуються вони згідно з процедурою, визначеною законом, шляхом виборів або призначення, а їхня діяльність базується на принципі розподілу повноважень і взаємодії [68].

Для глибшого розуміння специфіки взаємодії та розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування розглянемо у табл.1.2 їхні ключові відмінності.

Таблиця 1.2 – Відмінності органів державної та місцевої влади

Органи держави	Органи місцевого самоврядування
Формуються шляхом виборів, призначаються чи затверджуються	Обираються населенням територіальної одиниці
Дія нормативних актів поширюється на територію держави чи адміністративної одиниці	Дія нормативного акту поширюється на територіально-адміністративні одиниці
Повноваження визначають зміст управлінської функції держави	Повноваження спрямовані на вирішення проблем певної території із самоврядування
Складаються з колективів службовців	Діяльність не має професійного характеру
Діють на основі конституційно закріпленого принципу розподілу влади	Можуть за взаємною згодою отримати у свою компетенцію окремі повноваження на підставі договору
Рішення приймаються колегіально чи одноособово керівником органу	Рішення приймаються виключно шляхом голосування
Здійснюють повноваження безпосередньо	Здійснюють повноваження як безпосередньо, так і через обрані органи
Фінансову базу становить державний бюджет	Фінансову базу становить місцевий бюджет та позабюджетні надходження
Виступають від імені держави	Є представниками інтересів населення певної території
Виконавчі органи складають самостійну частину державного апарату	Виконавчі органи формуються керівником органу самоврядування
Діють на основі принципу єдиначальності	Діють на основі колегіальності
У деяких випадках можливе делегування виконавчих повноважень органам самоврядування	Делегувати повноваження державним органам неможливе

Джерело: [68]

Таблиця чітко розмежовує принципи функціонування ОДВ та ОМС, підкреслюючи їхні ключові відмінності. Органи держави, як правило, формуються через вибори, призначення чи затвердження, їхні акти поширюються на всю територію або адміністративні одиниці, а повноваження визначають управлінську функцію держави. Вони діють на основі розподілу влади, їхня фінансова база – державний бюджет, і вони виступають від імені держави. Рішення можуть бути колегіальними або одноосібними.

Натомість, ОМС обираються населенням, їхня діяльність обмежується територіально-адміністративними одиницями, а повноваження спрямовані на вирішення місцевих проблем. Їхня діяльність не завжди має професійний характер, рішення приймаються виключно голосуванням, а фінансова база

складається з місцевого бюджету та позабюджетних надходжень. Вони є представниками інтересів населення, можуть отримувати делеговані державні повноваження за згодою, але не можуть делегувати власні державним органам. Це підкреслює їхню автономність та фокус на локальних потребах громади.

Місцеве самоврядування як ІГС має низку характерних рис, які вирізняють його серед інших форм публічної влади. Насамперед, воно має децентралізований управлінський характер, адже функціонує без жорсткої ієрархічної структури. Його діяльність спрямована на реалізацію публічної влади в межах конкретної території з метою прийняття та впровадження рішень місцевого значення. Місцеве самоврядування виступає важливим інститутом народовладдя, забезпечуючи можливість громадянам безпосередньо впливати на вирішення питань, що їх стосуються. Цей процес може здійснюватися як безпосередньо громадянами, так і через обраних ними представників. При цьому органи самоврядування є самостійними у своїй діяльності, мають недержавний характер і організаційно відокремлені від державних структур. Однак, попри автономність, вони несуть відповідальність перед як населенням, так і державою у разі неналежного виконання або порушення своїх повноважень [41].

Щоб зрозуміти роль різних рівнів влади у забезпеченні громадської участі, варто розглянути типи форм (див. рис.1.4).

Рисунок 1.4 ілюструє різноманітні форми ГУ, які дозволяють громадянам впливати на процеси управління на місцевому та державному рівнях. Вони охоплюють як безпосередні способи впливу — участь у виборах, загальні збори, електронні петиції, так і представницькі або консультативні механізми — громадські ради, публічні консультації. Така система забезпечує демократичний контроль над владою, сприяє прозорості рішень і формуванню активного громадянського суспільства.

Рис.1.4 – Форми участі громадян

Джерело: сформовано самостійно за [23].

В умовах повномасштабної війни характер ГУ зазнав суттєвих трансформацій, що не лише вказує на виклики, але й демонструє адаптацію демократичних процесів в Україні. Попри обмеження, пов'язані з воєнним станом, громадськість продовжує активно взаємодіяти з органами влади, використовуючи як вже існуючі, так і нові форми.

Одним із ключових напрямків є розширене використання онлайн-інструментів. Електронні петиції, публічні консультації через платформи типу «Дія» та «e-DEM», а також звернення та онлайн-обговорення стали дієвими механізмами взаємодії [43; 37]. Ці інструменти дозволяють громадянам висловлювати свою думку та впливати на прийняття рішень, незважаючи на фізичні обмеження.

Волонтерство набуло безпрецедентних масштабів і стало однією з найпотужніших форм громадської активності [50; 34]. Мільйони українців долучилися до волонтерського руху, надаючи допомогу Збройним Силам України, внутрішньо переміщеним особам (далі - ВПО), а також підтримуючи життєдіяльність громад. Цей феномен не лише демонструє високий рівень громадянської свідомості, а й відіграє ключову роль у консолідації суспільства та забезпеченні функціонування критично важливих сфер.

Активно розвивається цифрова комунікація між органами влади та громадськістю. Опитування, відкриті Zoom-наради з депутатами та посадовцями, а також використання соціальних мереж та месенджерів (Viber, Telegram, Facebook) стали повсякденною практикою для обговорення важливих питань та інформування населення [40; 35]. Це сприяє підвищенню прозорості та своєчасності інформування, а також підтримці довіри до влади в умовах кризової ситуації.

Крім того, виникають нові форми співпраці між громадами та владою, особливо у сфері безпеки, евакуації та підтримки ВПО. Місцеві органи самоврядування, у співпраці з Державною службою України з надзвичайних ситуацій та іншими структурами, розробляють та впроваджують механізми для забезпечення безпеки населення, організації евакуаційних заходів та надання всебічної допомоги переселенцям [15; 16]. Це свідчить про адаптацію демократичних процесів до умов війни, демонструючи гнучкість та стійкість українського суспільства перед викликами.

Ефективна взаємодія між ОДВ та громадськістю є ключовою для розвитку суспільства, адже вона забезпечує залучення громадян до процесів управління та прийняття рішень через такі форми: постійний інформаційний обмін між державними структурами та громадянським суспільством щодо актуальних проблем і шляхів їх вирішення на всіх рівнях; консультативна та експертна участь громадських організацій у розробці та реалізації програм; спільна розробка стратегій через формування робочих груп за участі представників громадськості; а також залучення НУО до виконання програм

через участь у тендерах чи спільні проекти, що підвищує прозорість та ефективність використання ресурсів [7].

З моменту запровадження правового режиму воєнного стану, що відбулося внаслідок повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року, на всій території України набули чинності передбачені законодавством заборони та обмеження. Зокрема, значна частина цих заборон та обмежень безпосередньо впливає на сферу використання інструментів ГУ, тим самим обмежуючи реалізацію конституційного права громадян на долучення до вирішення питань як державного, так і місцевого значення [69].

Як вже було зазначено в попередніх розділах дипломної роботи, до основних форм ГУ у вирішенні питань загальнодержавного та місцевого значення належать вибори та референдуми. Окрім цього, існує низка додаткових форм, що забезпечують ширше залучення громадськості. Серед них: доступ до публічної інформації, звернення громадян, громадські ініціативи, мирні зібрання, громадські обговорення та консультативно-дорадчі органи. На місцевому рівні цей перелік доповнюється зборами громадян, громадськими слуханнями та органами самоорганізації населення [61].

У зв'язку з введенням правового режиму воєнного стану, що викликаний військовою агресією Російської Федерації проти України [55], та згідно з положеннями ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [64], було встановлено заборону на проведення мирних зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів. Відповідно, під пряму законодавчу заборону наразі підпадають такі форми ГУ, як мирні зібрання (усі їхні види) та загальні збори громадян за місцем проживання.

Відповідно до чинного законодавства України, зокрема статті 114-2 Кримінального кодексу України [42], в умовах воєнного стану забороняється поширення інформації щодо направлення, переміщення зброї, озброєння, бойових припасів в Україну, а також руху, переміщення чи розміщення ЗСУ та інших утворених згідно із законом військових формувань. Отже,

обмежується право громадян на вільне збирання та поширення інформації, включаючи використання та поширення даних з державних реєстрів, як це визначено постановою КМУ «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» [25]. Крім того, обмежено право на свободу думки та слова у частині утворення та діяльності громадських об'єднань [58], а також створення та функціонування політичних партій [63], якщо їхня діяльність спрямована на пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму та/або збройної агресії Російської Федерації, символіки військового вторгнення цього режиму в Україну, або ж на виправдовування та/або визнання правомірною чи заперечення збройної агресії проти України.

Перспективи ГУ в Україні після завершення воєнного стану вимагатимуть значного відновлення та модернізації. Передусім, необхідно буде переглянути та адаптувати існуючі форми ГУ, які зазнали обмежень під час дії воєнного стану, зокрема щодо проведення мирних зборів та доступу до публічної інформації [21]. Важливо буде зосередитися на посиленні використання інструментів е-демократії та налагодженні співпраці з громадським сектором на рівні громадських об'єднань для забезпечення ефективного зворотного зв'язку між органами публічної влади та громадянами [21].

Роль держави у реабілітації демократичних інструментів є ключовою. Це передбачає не лише скасування обмежень, пов'язаних з воєнним станом, але й активне сприяння розвитку громадянського суспільства, включаючи створення стабільного законодавчого середовища та забезпечення прозорості економічних процесів [67]. Уряд вже прийняв постанову № 1159 про залучення громадськості до процесів відбудови, що свідчить про розуміння важливості цього напрямку [53].

Крім того, існує гостра необхідність у перегляді законодавства, що регулює публічну участь. Прийнятий ЗУ «Про публічні консультації»

встановлює нові норми щодо обов'язкової участі заінтересованих сторін та запроваджує різні форми консультацій, включаючи електронні, а також передбачає створення єдиної онлайн-платформи для взаємодії [65]. Однак, як зазначено в оглядах, оновлене законодавство щодо місцевого самоврядування хоча й посилює інструменти прямої демократії, але не завжди врахувало специфіку воєнного стану та його наслідків [56]. Це підкреслює потребу в подальшому вдосконаленні правової бази для забезпечення повноцінного та ефективного залучення громадськості в період післявоєнної відбудови та розвитку.

Отже, ефективна взаємодія між ОДВ та ОМС є фундаментальною для демократичного розвитку та забезпечення громадської участі в Україні. Попри їхню окремішність, ці інституції функціонують у рамках єдиного державного механізму, маючи спільні управлінські завдання, законодавчо закріплені повноваження та конституційне підґрунтя для своїх рішень. Водночас, ключові відмінності у способах формування, територіальному охопленні, джерелах фінансування та характері повноважень підкреслюють їхню унікальну роль. ОМС, будучи ближчими до населення та діючи як інститут народовладдя, мають значний потенціал для налагодження діалогу з громадянами та посилення демократичних інституцій. В умовах повномасштабної війни характер ГУ зазнав трансформацій, що вимагає адаптації та модернізації існуючих форм. Обмеження, пов'язані з воєнним станом, зокрема щодо мирних зібрань та доступу до публічної інформації, вимагають перегляду та адаптації законодавства. Однак, попри виклики, активізувалося використання онлайн-інструментів, волонтерство набуло безпрецедентних масштабів, а також розвивається цифрова комунікація між владою та громадськістю. Це свідчить про високий рівень громадянської свідомості та адаптивність суспільства. Після завершення воєнного стану, відновлення та модернізації форм ГУ, посилення інструментів е-демократії та перегляд законодавства, що регулює публічну участь, стануть пріоритетними завданнями. Роль держави у цьому процесі є ключовою – вона повинна не

лише скасувати обмеження, а й активно сприяти розвитку громадянського суспільства, створюючи стабільне законодавче середовище та забезпечуючи прозорість процесів.

Узагальнюючи теоретичний розділ дипломної роботи, звернемо увагу на те, що роль державної та місцевої влади у забезпеченні громадської участі, особливо в умовах воєнного стану, набуває особливого значення. В сучасних умовах ефективне публічне управління не може існувати без активного залучення громадян до процесів прийняття рішень, контролю за діяльністю органів влади та реалізації спільних ініціатив. Взаємодія між ОДВ та ОМС, попри їхню структурну відмінність, повинна базуватись на партнерстві, прозорості та взаємній відповідальності.

Аналіз показав, що законодавча база України окреслює загальні засади громадської участі, однак потребує подальшого розвитку у напрямі правового закріплення сучасних форм участі, зокрема цифрових та дистанційних механізмів. Воєнний стан спричинив обмеження базових інструментів участі — зокрема мирних зібрань, доступу до публічної інформації та діяльності деяких інститутів громадянського суспільства. Водночас ці обмеження стали каталізатором активізації нових форм комунікації між владою та громадянами, зокрема через онлайн-інструменти, цифрові платформи, волонтерські мережі та консультаційні механізми.

Таким чином, модернізація ПУ вимагає не лише перегляду законодавства, але й стратегічного підходу до інституційної підтримки громадської участі. У післявоєнний період державі необхідно не просто зняти тимчасові обмеження, а й забезпечити створення сприятливого середовища для сталого розвитку громадянського суспільства. Лише системна та злагоджена взаємодія між ОДВ, ОМС та активною громадськістю дозволить забезпечити баланс інтересів, посилити легітимність управлінських рішень і побудувати в Україні сучасну демократичну модель врядування.

Аналізуючи виконану роботу в теоретичному розділі, можемо зробити висновок про участь громадськості в публічному управлінні є наріжним

каменем сучасної демократії та ключовим фактором ефективного розвитку суспільства у XXI столітті. Громадянське суспільство, його організації та активні громадяни перетворилися на незамінних партнерів держави, які не лише контролюють діяльність влади, а й активно долучаються до формування та реалізації державної політики як на центральному, так і на місцевому рівнях.

Визначено, що активна участь мешканців безпосередньо впливає на розвиток та покращення місцевих громад. Недостатня залученість громадян веде до формалізації регіональної політики та зростання суспільної апатії, що обмежує демократію лише до електоральної функції. Важливість громадської участі полягає у її здатності впливати на владні рішення, враховуючи інтереси всіх соціальних груп. Це також є фундаментальним аспектом конституціоналізму, який поєднує людину, суспільство та державу.

Ми розглянули, що ефективне державне управління вимагає розбудови постійних механізмів залучення громадян у період між виборами, а відсутність таких механізмів є основною причиною суспільного незадоволення та зростання неконтрольованих протестів. Підкреслено, що громадськість відіграє ключову роль у реалізації конституційних прав громадян України, формуючи взаємодію між громадянським суспільством і державою.

Було розрізнено поняття «громадянська участь» та «громадська участь», а також виділено два ключові аспекти участі громадян у публічному адмініструванні: як політичне право особи та як соціальний інститут функціонування демократичної влади. Для дієвої громадської участі необхідні повага до прав людини, підтримка з боку держави у створенні законодавчої та практичної бази для вільного об'єднання та доступу до інформації, а також захист важливості громадянського суспільства як рушії демократії.

Аналіз класифікації процесу громадської участі за Шеррі Арнштейн показав вісім рівнів взаємодії, від маніпуляції та інформування до партнерства та прямого прийняття рішень. Низькі рівні взаємодії призводять до ескалації

соціальних конфліктів, тоді як вищі рівні забезпечують реальний вплив громадськості.

Особлива увага приділялася ролі недержавних аналітичних центрів (НАЦ) як ключових акторів у сприянні ефективній участі громадськості. Вони виконують функції формування суспільного дискурсу, надання інформаційно-консультаційної підтримки, сприяння захисту прав і свобод та представлення інтересів різних соціальних груп, виступаючи своєрідним «інтелектуальним мостом» між владою та суспільством. Розширення форм взаємодії державних органів з ІГС, зокрема через механізм державного замовлення, є невід'ємною складовою євроінтеграційного курсу України.

Ми також розглянули нормативно-правове регулювання участі громадян у формуванні державної політики, проаналізувавши міжнародні та національні акти, що гарантують це право. Серед них Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Європейська конвенція з прав людини, Орхуська конвенція, а також низка законів України, таких як Конституція України, закони «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про звернення громадян», «Про органи самоорганізації населення» та інші. Ці документи створюють комплексну правову базу для реалізації права громадян на участь у державних справах, підкреслюючи роль народу як джерела влади та гарантуючи свободу об'єднань, право на звернення та участь у виборах і референдумах.

Таким чином, для подальшої модернізації публічного управління в Україні необхідне системне вдосконалення механізмів прийняття рішень, що базуються на принципах належного врядування. Це передбачає не лише прозорість та публічність, а й паритетний діалог між державою та громадянським суспільством, забезпечуючи реальне право контролювати діяльність державних установ. Ефективність публічного управління в Україні повинна оцінюватися за реальним забезпеченням прав і свобод людини, рівним ставленням до всіх громадян та можливістю їхнього впливу на процеси прийняття державних рішень.

2 АНАЛІЗ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА КРИВОГО РОГУ)

2.1 Механізми взаємодії влади з громадськістю: міжнародна практика

У контексті демократичних систем управління реалізується широкий спектр механізмів залучення громадян до процесу прийняття рішень на локальному рівні. До таких форм належать, зокрема, громадські журі, консультативно-дорадчі комітети при органах влади, публічні слухання, законодавчі ініціативи громадян, місцеві референдуми, інструменти соціального моніторингу та експертизи, а також партисипативний бюджет та інші локальні ініціативи [77].

Дослідники Т. Беклей, Дж. Паркінс та Ш. Шепард із Канади запропонували класифікацію форм ГУ, яка розрізняє:

1. Непряму участь: процеси, що не передбачають особистої взаємодії;
2. Пряму участь: форми безпосередньої персональної комунікації між учасниками;
3. Новітні форми участі: дистанційні механізми, що реалізуються за допомогою електронних та інтернет-технологій.

Непрямі форми залучення громадян охоплюють механізми, що передбачають опосередковану взаємодію з інституціями влади, зокрема через інструменти звернень (письмові запити, петиції), колективні звернення (збирання підписів), а також електоральні та референдумні процеси.

Прямі форми участі можуть бути класифіковані за масштабом охоплення суб'єктів взаємодії. Для взаємодії з обмеженим колом стейкхолдерів (малих груп) доцільно використовувати такі інструменти, як громадські консультативні ради, фокус-групи, експертні семінари та панельні дискусії (круглі столи). Натомість, для залучення широких верств населення

(великих груп) застосовуються публічні заходи відкритого формату (дні відкритих дверей), загальні збори представників місцевої громади (зустрічі в муніципалітеті), а також громадські слухання, що дозволяють забезпечити широкий діалог та обговорення важливих питань.

В Україні, незважаючи на наявність традиційних форм прямої демократії, таких як громадські консультативно-дорадчі комітети, громадські слухання та громадські ради, їхня ефективність демонструє тенденцію до зниження в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Це зумовлює необхідність переходу до інноваційних, технологічно орієнтованих та більш дієвих механізмів участі громадян [2].

Одним із ключових викликів для довіри до влади та забезпечення прозорості в українському суспільстві є проблема розподілу бюджетних коштів. Недостатня залученість та розуміння широкими верствами населення складних аспектів бюджетного процесу, що часто супроводжується потенційними конфліктами інтересів з боку суб'єктів розподілу бюджетних ресурсів, зокрема депутатського корпусу, поглиблює дефіцит довіри. Непрозорість формування доходів та механізмів витрачання бюджетних коштів формує значний розрив між суспільством та владними інституціями, перешкоджаючи ефективній взаємодії та контролю.

Зародження механізмів подолання зазначеної проблематики простежується у 1980-х роках у бразильському місті Порту-Алегрі. Саме там була імплементована концепція, згідно з якою безпосередньо громадяни здійснюють пропозиції та затвердження проектів міського розвитку, що отримала назву партиципаторний бюджет (бюджет участі).

Партиципаторне бюджетування, позиціонуючись як інструмент безпосередньої демократії у сфері розподілу бюджетних коштів, надає громадянам доступ до інформації про державні фінансові операції та створює платформи для консультацій, обговорень і прямого впливу на алокацію суспільних ресурсів. Впровадження цього інструменту сприяє підвищенню рівня прозорості та фінансової підзвітності публічної адміністрації, що, у свою

чергу, веде до зниження неефективності урядування та мінімізації корупційних ризиків.

Париципаторне бюджетування функціонує як механізм посилення інклюзивного врядування, інтегруючи громадянські групи у процеси прийняття рішень щодо алокації публічних ресурсів. Це, своєю чергою, підвищує підзвітність органів місцевого самоврядування перед ТГ у контексті задоволення її потреб та пріоритетів, а також їхню фінансову відповідальність за ефективність розподілу бюджетних коштів та якість надання публічних послуг [10].

Структура бюджету участі, імплементована у Порту-Алегрі, характеризується багаторівневою архітектурою, яка, по суті, передбачає низхідний процес формування бюджетних статей та планових інвестицій. Цей процес базується на інтерактивному обговоренні та врахуванні вимог трьох ключових стейкхолдерів:

- населення, організованого за територіальною ознакою;
- населення, організованого за тематичною ознакою;
- муніципальної адміністрації.

Багаторівнева модель партисипативного бюджетування:

Рівень 1: Локальні та тематичні асамблеї. У березні в 16 районах міста проводяться відкриті народні асамблеї, де мешканці обговорюють та визначають чотири пріоритетні напрямки інвестицій та встановлюють розміри фінансування. Одночасно відбуваються п'ять тематичних зібрань. Ці масові дебати, що можуть залучати понад 1000 учасників на район, передбачають не лише обговорення, а й обрання делегатів для наступного рівня, а також радників до складу Муніципальної бюджетної ради.

Рівень 2: Бюджетні форуми. На відкритих для всіх громадян бюджетних форумах (у статусі спостерігачів), обрані представники деталізують інвестиційні пріоритети, сформовані на народних асамблеях. Протягом наступних місяців делегати щотижня або раз на два тижні збираються у своїх районах для аналізу технічних критеріїв проєктів та районних потреб. За

сприяння експертів вони визначають остаточні пріоритети для представлення у Муніципальній бюджетній раді.

Рівень 3: Муніципальна бюджетна рада. Муніципальна бюджетна рада, що складається з 42 делегатів, виконує ключову функцію інтеграції потреб усіх районів. Керуючись пріоритетами, розробленими на бюджетних форумах, та з урахуванням наявних фінансових ресурсів, Рада приймає фінальні рішення щодо розподілу інвестиційних фондів у межах всього міста.

У контексті бюджетного процесу, пропонований бюджет набуває обов'язкового характеру; міська рада має право вносити зміни, проте їхня імплементація не є імперативною. Проект бюджету передається на розгляд меру, який володіє правом вето та повноваженнями повернути його на доопрацювання до Муніципальної бюджетної ради, хоча прецедент застосування цього права відсутній. У випадку виникнення нерозв'язаних питань, Рада розробляє відповідні коригування, після чого проект бюджету направляється до відповідних районів для отримання зворотного зв'язку.

Таким чином, уся процедура, що передуює остаточному рішенню мера, перебуває під безпосереднім контролем громадян або їхніх представників. Важливо зазначити, що партисипативний бюджет охоплює лише частину загального бюджету Порту-Алегрі, в середньому близько 10%. Попри це, окремі дослідники оптимістично стверджують, що «100% бюджету аналізується через механізми участі, оскільки Муніципальна бюджетна рада розглядає та впливає на загальний бюджет до його надходження до мерії та міської ради» [70].

Участь громадськості у бюджетному процесі є відносно новим явищем для України. На сучасному етапі демократизація системи місцевого врядування та забезпечення прозорості прийняття рішень на локальному рівні активно сприяють розвитку держави. Це досягається, зокрема, через реалізацію численних проєктів розвитку, що фінансуються міжнародними донорами. У цьому контексті, партиципаторний бюджет виступає ефективним

інструментом, що надає громадянам пряму можливість впливати на розподіл певної частки бюджетних асигнувань згідно з їхнім рішенням.

Механізм залучення громадськості до бюджетного процесу на місцевому рівні охоплює комплекс взаємопов'язаних форм участі, спрямованих на забезпечення прозорості та підзвітності управління публічними фінансами. Це передбачає безпосередню участь громадян у засіданнях місцевих рад, їхніх комісій та комітетів, подання обґрунтованих пропозицій і запитів щодо формування місцевого бюджету та раціонального використання бюджетних асигнувань, а також надсилання офіційних звернень до відповідних органів місцевого самоврядування та фінансових установ. Крім того, невід'ємною складовою є здійснення громадського моніторингу та оцінювання ефективності бюджетних програм, що доповнюється проведенням публічних бюджетних слухань та реалізацією місцевих ініціатив, які дозволяють безпосередньо впливати на розподіл та використання фінансових ресурсів громади [74].

Партиципаторне бюджетування характеризується як інструмент залучення громадян до управління державними фінансами на місцевому рівні. Його ключові особливості включають виділення певної частки бюджету міста для реалізації проектів, які мають бути виконані в межах фінансового року на підконтрольних муніципалітету територіях. При цьому громадянам надається можливість не лише визначати суспільно значущі проекти, а й здійснювати безпосередній контроль за використанням бюджетних коштів. Однак, незважаючи на потенційні переваги, цей процес має низку обмежень і ризиків. Одним з них є об'єктивна низька зацікавленість значної частини населення у глибокому вивченні фінансних та правових аспектів управління, на противагу їхньому фокусу на конкретних інфраструктурних або соціальних проектах. Іншим суттєвим обмеженням є значна залежність процесу партиципаторного бюджетування від адміністративного апарату. Хоча механізм передбачає ГУ у прийнятті рішень, місцева влада відіграє домінуючу роль в організації процесу, наданні інформації, координації зустрічей та забезпеченні

імплементції рішень. Таким чином, вплив керівництва області та правлячої коаліції залишається визначальним, що може обмежувати автономність та незалежність громадянського впливу.

Аналіз засвідчує нагальну потребу в інтенсифікації громадянської участі у бюджетному процесі на регіональному та обласному рівнях, що передбачає оптимізацію комунікаційних каналів між населенням та ОМС з метою зростання ефективності алокації суспільних ресурсів. У цьому контексті ключовою інноваційною формою визнається цифрова громадянська участь (е-участь), яка охоплює сукупність інтерактивних дій громадян із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій для впливу на вирішення суспільних проблем, формування та ухвалення управлінських рішень. У широкому сенсі, е-участь передбачає будь-яку форму залучення індивідів до суспільно-політичних процесів через широкий спектр цифрових інструментів, включно з соціальними медіа-платформами (блоги, мікроблоги, соціальні мережі), спільними ресурсами (вікі), дискусійними форумами, а також інструментами для обміну контентом та фінансових транзакцій, спрямованих на підтримку громадських ініціатив.

Серед ГУ в інтернеті також є велика кількість форм (див. дод. Б) [51].

Сучасні демократичні практики дедалі більше інтегрують інноваційні форми ГУ, зокрема е-участь, яка трансформується у стандарт підвищення ефективності ПУ та розширення залученості громадськості. Впровадження таких інструментів, як центральні електронні портали, платформи для онлайн-консультацій та системи електронних петицій, є критично важливим для забезпечення прозорості, підзвітності та інституційної спроможності, а також для стимулювання активної громадянської позиції. Для максимізації їхнього потенціалу, необхідно забезпечити безперервну інтеграцію цих інструментів у процес прийняття рішень на всіх етапах, що охоплює як органи влади, так і кінцевих користувачів. Серед цих інструментів, центральні електронні портали, які пропонують різноманітні інформаційні, консультаційні та електронні послуги, є найбільш поширеними у багатьох країнах.

На території Естонської Республіки імплементовано низку електронних систем для фасилітації публічних консультацій, які демонструють функціональні особливості, релевантні для розробки аналогічних інструментів. Серед ключових характеристик цих платформ можна виділити наступні [78]:

1. Публікація документів: портал забезпечує оприлюднення проєктів нормативно-правових актів, включно із законопроектами, змінами до чинних актів та планами розвитку, на початкових етапах їх розробки.

2. Механізм зворотного зв'язку: система надає можливість усім зареєстрованим користувачам висловлювати свої позиції та подавати пропозиції стосовно опублікованих проєктів протягом встановленого терміну для консультацій.

3. Систематизація та аналіз коментарів: хоча індивідуальний зворотний зв'язок не передбачений, усі подані коментарі підлягають ретельному аналізу з боку розробників відповідних документів.

4. Прозорість обробки пропозицій: відповіді на сукупність коментарів, пропозицій та ідей надаються узагальнено, супроводжуючись інформацією про подальші дії щодо кожної пропозиції: її включення до документа, визнання, відкладення для подальшого розгляду на наступних етапах (імплементация, друге читання тощо), або аргументоване відхилення.

5. Публічний звіт: результати розгляду пропозицій інтегруються у звіт, який є публічно доступним на веб-сайті платформи, забезпечуючи прозорість процесу взаємодії.

Після завершення етапу громадських консультацій, проєкт документа передається на розгляд та узгодження профільними міністерствами. Прогрес цього міжвідомчого обговорення доступний для моніторингу через функціонал веб-порталу електронного законодавства. Зазначений ресурс забезпечує можливості для формування цільових зацікавлених груп з метою підтримки або надання коментарів щодо конкретних законопроектів чи політичних ініціатив, включаючи механізми збору підписів. Окрім того,

портал слугує платформою для подання індивідуальних або колективних ініціатив, презентації нових ідей та реєстрації електронних петицій [78].

Історія становлення громадських організацій у Великій Британії бере свій початок з XVII століття, а саме з 1601 року, коли був прийнятий «Статут благодійництва». З того часу на території Сполученого Королівства почали функціонувати недержавні служби соціального забезпечення, а також такі об'єднання, як «дружні товариства» та «будівельні товариства», основною метою яких було захист прав промислових робітників. У XX столітті з'явилися численні правозахисні організації, діяльність яких була зосереджена у трьох ключових сферах: захист навколишнього середовища, боротьба за мир та права жінок. Варто зазначити, що на той момент відсутнє було чітке законодавче регулювання такої діяльності. Фактично, правовою основою для виникнення громадських організацій стало припущення Загального права щодо свободи збиратися разом для спільного блага [9, с. 12].

Останнім часом спостерігається тенденція, коли поряд із загальним проголошенням права на об'єднання, у конституціях та окремих законах деталізуються основи статусу конкретних видів об'єднань. Це стосується, наприклад, політичних партій, профспілок та підприємницьких союзів. При цьому часто висувається вимога, щоб внутрішня організація таких партій та інших громадських об'єднань відповідала демократичним принципам [9].

Громадські організації Великої Британії відіграють активну роль у сферах освіти, культури, відпочинку та соціальних послуг [9, с. 12-13]. Аналіз структури витрат третього сектору демонструє домінуючу позицію освітньої сфери, яка акумулює 42% сукупних витрат. Цей феномен детермінований історично сформованою традицією функціонування британських 'публічних шкіл' та незалежних університетів, а також результатами сучасної трансформації урядових коледжів та політехнічних інститутів у приватні навчальні заклади на території Великої Британії. Витрати на сектор культури та відпочинку становлять 21% неприбуткових асигнувань, при цьому більша

частина цих коштів спрямовується на підтримку клубної та спортивної діяльності.

У контексті системи соціальних послуг, третій сектор відіграє ключову роль у забезпеченні правового захисту та наданні критично важливих суспільних послуг. Окрім того, його вплив є суттєвим у дистрибуції міжнародної допомоги, а також у секторі житлового господарства, де традиційно функціонують усталені житлові кооперативи та об'єднання, зокрема для трудових колективів [9, с. 38]. Узагальнюючи, можна констатувати, що громадські організації у Великій Британії історично були і залишаються основою широкого спектру суспільних рухів.

Реформування архітектури французької адміністративної системи, ініційоване 23 лютого 1989 року шляхом створення так званих «центрів відповідальності», здійснювалося за двома ключовими векторами: інтенсифікація залучення та ГУ, а також інституціоналізація «контрактування» як форми партнерської взаємодії між публічною владою та громадянським суспільством. Законодавчі положення передбачали, що керівники цих центрів зобов'язувалися інтегрувати національні політичні директиви з регіональною специфікою, забезпечуючи при цьому безперервну участь громадськості з метою оптимізації операційної ефективності та успішної імплементації реформ [3].

Імплементація концепції «центрів відповідальності» у функціонування державного апарату передбачала формування комплексної системи договірних відносин. Ці угоди уклалися як на макрорівні – між центральними органами виконавчої влади та підпорядкованими їм урядовими агенціями, так і на мікрорівні – зокрема, між зазначеними агенціями та Міністерством державної служби та бюджету Франції. Надалі ці рамкові домовленості конкретизувалися щорічними контрактами, які містили чітко визначені цілі, наприклад, у межах Міністерства суспільних справ. Зазначені угоди, по суті, являли собою перелік зобов'язань, які сторона-підписант погоджувалася виконати протягом наступного фінансового року. Розподіл

повноважень та відповідальності в цих документах відбувався за ієрархічним принципом: від найвищих керівних посад (директор) до керівників департаментів, а потім до начальників відділів. Першочерговим фокусом їхньої діяльності було формулювання та розробка національної політики [6, с. 116].

Досвід Канади демонструє активне залучення громадськості до державних справ, яке почало розвиватися наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років. Цей процес охоплював дві основні сфери: землепланування та його використання, а також планування розвитку громад [9].

Державна політика Канади була спрямована на інтеграцію громадськості у процес прийняття рішень як центральними органами державної влади, так і на рівні муніципалітетів та громад. Муніципалітети, зі свого боку, мали розробляти широкі програми участі населення у своїй діяльності. Залучення громадськості розглядалося як суттєве джерело додаткової інформації та інформованості, що сприяло підвищенню операційної ефективності діяльності муніципалітетів та результативності прийнятих ними управлінських рішень. Примітно, що інтеграція громадськості на початкових стадіях планування сприяла оптимізації часових та ресурсних витрат. У зв'язку з цим, місцеві органи влади Канади інституціоналізували участь громадськості як обов'язковий елемент усіх планів розвитку, що розроблялися та імплементувалися муніципалітетами [22].

У період з 1960 по 1970 роки федеральний уряд Канади ініціював системний підхід до розвитку демократичних практик, використовуючи грантову систему для стимулювання ГУ у функціонуванні ОМС та діяльності об'єднань, орієнтованих на розвиток громад. Ця тенденція до прозорості та відкритості державного управління поширилася і на центральний рівень, що є вагомим прецедентом у міжнародній практиці. Зокрема, вона знайшла своє відображення у забезпеченні вільного доступу громадян на засідання

канадського Парламенту та можливості проведення незалежної громадської експертизи законопроектів, що перебувають на його розгляді [22].

В Канаді ОДВ відіграють центральну роль у системній організації та розвитку інноваційних механізмів залучення громадськості до процесів спільної роботи та вирішення актуальних питань суспільного розвитку. Сучасна управлінська практика дедалі частіше демонструє ефективність інклюзивних підходів до розв'язання проблемних питань через активну участь громадськості. Такий підхід забезпечує органам влади глибше розуміння потреб населення, дозволяє формувати комплексне бачення проблем з громадської перспективи та розробляти взаємовигідні рішення, що ґрунтуються на громадській думці. Водночас, для громадян це відкриває можливість безпосередньої участі у прийнятті ключових рішень, покращує їхнє розуміння складності суспільних викликів та надає інструменти для контролю за діяльністю органів влади. На поточний момент спостерігається подальший розвиток процесів участі громадськості у діяльності канадських органів публічної влади на місцевому рівні, зокрема у сферах економічного розвитку та політичної реструктуризації.

У контексті Європейського Союзу, попри те що фундаментальні принципи залучення та визнання ролі громадянського суспільства були інкорпоровані в основоположні договори Європейської Спільноти з моменту її заснування, в останні роки спостерігається значне переосмислення його статусу та функцій. ЄЕСК, що складається з 344 членів, кандидатури яких номінуються урядами держав-членів ЄС та затверджуються Радою ЄС на чотирирічний термін [28], є яскравим прикладом інституціоналізації цього залучення.

Паралельно, у країнах з усталеними традиціями місцевої демократії, простежується виразна тенденція до зростання обсягів бюджетної підтримки структур самоорганізації громадян. Приміром, у Великій Британії з 2010-х років було імплементовано урядову програму «Grassroots Grants», яка передбачає надання фінансових асигнувань для підтримки низових

організацій та ініціатив, спрямованих на вирішення проблем місцевих громад [45]. До джерел фінансування органів самоорганізації також належать державні та комунальні гранти, а також кошти, що виділяються у рамках виконання державних та муніципальних контрактів. Більше того, поширення набуває практика повної делегації певних соціальних функцій від органів публічної влади до неурядових організацій із забезпеченням відповідного фінансування їхньої діяльності.

Дослідження проблематики формування ефективної взаємодії між органами публічної влади та громадськістю є фундаментальним для розбудови дієвої системи публічного управління. Серед ключових інструментів реалізації такої взаємодії, що сприяють досягненню зазначеної мети, виокремлюють: діяльність громадських рад, проведення громадських слухань, ініціювання громадських ініціатив, здійснення консультацій з громадськістю, організацію круглих столів, соціологічні опитування громадської думки, механізми організації громад, соціальний моніторинг, а також формування коаліцій та інші партисипативні моделі. Обґрунтовано, що ігнорування суспільної думки та недостатнє використання ефективних механізмів залучення суб'єктів господарювання й інших зацікавлених сторін до процесу формування державних та місцевих управлінських рішень неминуче детермінує неоптимальне використання публічних ресурсів.

Міжнародний досвід провідних демократичних країн, таких як Велика Британія, Канада та держави-члени ЄС, переконливо демонструє, що активна та системна громадська участь є невід'ємною ознакою ефективного публічного управління та сталої демократії. Історично сформовані традиції та сучасні програмні підходи підтверджують, що ігнорування громадської думки є не лише ознакою неефективності, але й відступом від принципів доброго врядування. Залучення громадськості, у тому числі через інституції на кшталт Європейського економічного та соціального комітету в ЄС, свідчить про те, що постійний діалог та інтеграція різних груп інтересів у процес прийняття рішень є запорукою легітимності, прозорості та оптимального використання

державних і місцевих ресурсів. Отже, міжнародна практика підтверджує, що розвиток різноманітних форм громадської участі та їх підтримка є необхідною умовою для прогресу та добробуту суспільства.

2.2 Практика участі громадськості в Україні та в місті Кривий Ріг: інструменти, результати, виклики

Участь громадськості є одним із ключових елементів демократичного розвитку суспільства. В Україні ця практика активно формується та розвивається, особливо в умовах децентралізації, реформ місцевого самоврядування та зростання громадянської активності. Залучення громадян до ухвалення рішень, участь у формуванні політик, громадський контроль за владою — усе це є невід’ємними складовими відкритого та прозорого управління.

За останнє десятиліття в Україні з’явилися нові інструменти для реалізації права на участь: електронні петиції, громадські слухання, бюджети участі, консультації з громадськістю, наглядові ради та інші форми співпраці між владою і громадянами. Разом із тим, ефективність цих інструментів залежить від ряду чинників: рівня політичної волі, активності громадянського суспільства, правової культури та доступу до інформації.

Участь громадськості у процесах прийняття рішень є важливою складовою демократичного врядування. В Україні, включаючи міста на зразок Кривого Рогу, останні роки спостерігається зростання активності громадян у вирішенні питань місцевого значення. У цьому контексті важливо проаналізувати основні інструменти громадської участі, оцінити досягнуті результати та виявити ключові виклики, які впливають на ефективність цього процесу (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Застосування різних видів ГУ в умовах мирного та військового часу в Україні

Вид громадської участі	Опис у мирний час	Опис у воєнний час
Місцеві вибори	Проводяться раз на п'ять років відповідно до Виборчого кодексу України.	Заборонені під час воєнного стану (ч. 1 ст. 19 Закону № 389). Після завершення війни призначаються впродовж 90 днів Верховною Радою.
Місцевий референдум	Теоретично можливий інструмент, передбачений Законом № 280. Проте фактично не проводиться через відсутність чинного закону про порядок призначення і проведення.	Заборонений (ч. 1 ст. 19 Закону № 389), а також неможливий через відсутність законодавчого регулювання (як і в мирний час).
Загальні збори громадян	Можуть проводитись згідно з Положенням 1993 року та статутами громад. Збираються громадяни певного мікрорайону, кварталу, населеного пункту для обговорення питань місцевого значення.	Можливе лише за відсутності заборони військового командування, з погодженням органів ВА/ВА НП, з урахуванням безпекових умов. У разі ризиків – рекомендується шукати альтернативні способи вирішення питань.
Місцеві ініціативи	Члени громади можуть ініціювати розгляд питань у місцевій раді. Ініціативи розглядаються обов'язково, у присутності ініціативної групи.	Можливі труднощі через відсутність кворуму або дистанційний формат засідань. Деякі нормативні вимоги не поширюються (ст. 9 Закону № 389). В інших аспектах використання не обмежується.
Громадські слухання	Відбуваються не рідше одного разу на рік. Мешканці зустрічаються з депутатами/посадовцями для обговорення питань місцевого значення.	Можливі за умови безпеки. Рекомендовано використовувати дистанційні формати. Якщо локальні акти не передбачають онлайн-слухання – необхідне їх оновлення.
Електронні петиції	Звернення до місцевих органів через офіційні вебсайти. Підписується громадянами, які проходять електронну ідентифікацію. Після збору підписів петиція розглядається і може бути реалізована.	Використання не заборонене. Може залишатися актуальним та ефективним інструментом громадської участі під час воєнного стану, за умови функціонування електронних систем.

Джерело: сформовано самостійно за [73]

Аналізуючи таблицю визначимо, що у мирний час в Україні існує широкий спектр інструментів ГУ, від виборів до електронних петицій. Проте

у воєнний період найбільші обмеження стосуються виборів та референдумів, які повністю заборонені. Інші форми участі – збори, ініціативи, слухання – можуть використовуватись за умови дотримання безпеки, часто в змінених, дистанційних форматах. Найменше обмежень має електронна петиція, яка залишається актуальним каналом взаємодії громади з владою навіть у складних умовах війни.

Для аналізу діяльності регіональних НАЦ характерна значна складність, обумовлена переважною слабкістю їхніх інформаційних ресурсів та обмеженою присутністю у публічному просторі. Попри це, серед нечисленних регіональних організацій, що демонструють стабільну інформаційну активність в Україні, виділяються: Дніпровський центр соціальних досліджень, який зосереджується на моніторингу ОМС, аналізі діяльності політичних партій та ГО, вивченні взаємодії влади і громадськості, а також дослідженні регіональної громадської думки; Карпатський центр політичних досліджень, що спеціалізується на аналізі соціально-економічних процесів та соціально-політичних орієнтацій населення Закарпаття; Кіровоградська асоціація «Громадські ініціативи», що веде правозахисну діяльність, підтримує розвиток громадських ініціатив та місцевого самоврядування, контролює діяльність влади, сприяє становленню демократичної виборчої системи та ефективного громадського діалогу шляхом роз'яснення законодавства та підтримки ініціатив; а також Фонд місцевої демократії у Харкові, що реалізує політологічні, економічні та юридичні дослідницькі програми. Ці приклади ілюструють різноманіття фокусів діяльності НАЦ, які, незважаючи на загальні виклики інформаційного забезпечення, зберігають свою роль у регіональному аналітичному просторі.

Ключові вектори діяльності Фонду зосереджені на розробці методологічних та практичних рекомендацій для органів місцевого самоврядування з метою забезпечення інтеграції суспільних інтересів у процеси прийняття рішень суспільно-політичного характеру. Важливим аспектом є також фасилітація взаємодії між органами публічної влади та

інститутами громадянського суспільства, а також імплементація механізмів партисипації громадськості у нормотворчий процес та процеси ухвалення владних рішень. Серед стратегічних партнерів Фонду місцевої демократії варто виокремити: Фонд сприяння місцевому самоврядуванню при Президентові України, Інститут місцевої демократії, Центр Разумкова, Український незалежний центр економічних досліджень, Лабораторію законодавчих ініціатив, Фундацію «Відкрите суспільство» та Фундацію «Європейський діалог».

Діяльність українських НАЦ у контексті залучення громадськості до державного управління стикається з низкою системних викликів. Зокрема, значною перешкодою є відсутність інституціоналізованої системи державного замовлення для НАЦ, яка б охоплювала розроблення концептуальних засад державної політики, проєктів нормативно-правових актів, а також проведення соціологічних досліджень та інформаційно-просвітницької роботи з населенням. Ця прогалина призводить до обмеженості масштабу реалізованих проєктів та перешкоджає їхньому системному впливу. Додатково, відсутність розгалужених регіональних мереж НАЦ обмежує їхню здатність до ефективної взаємодії з місцевими громадами та децентралізованими органами влади. Нарешті, високий ступінь фінансової та організаційно-технічної залежності українських НАЦ від міжнародних донорів створює потенційні ризики для стабільності їхньої діяльності та стратегічного планування, підкреслюючи необхідність розробки стійких внутрішніх механізмів підтримки.

Для ґрунтовного дослідження динаміки ГУ у державній та місцевій владі, доцільно спочатку розглянути їхню активність у мирний час, щоб сформувати базове розуміння звичних моделей взаємодії. Після цього аналіз варто розширити, вивчаючи зміни та трансформації у цій динаміці вже в умовах військового стану, що дозволить виявити особливості та адаптації, викликані надзвичайними обставинами.

Переглянемо обізнаність громадян у різних сферах громадської участі у період з 2019 по 2024 рік (див. рис. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4).

Рис. 2.1 – Обізнаність про участь у будинкових чи вуличних комітетах у 2019-2024 рр

Джерело: сформовано за [73]

Ця кругова діаграма (рис.2.1) відображає динаміку обізнаності населення щодо участі у будинкових чи вуличних комітетах за різні періоди часу, починаючи з липня 2019 року до березня 2024 року. Найвищий рівень обізнаності зафіксовано у вересні 2021 року (17,4%), тоді як найнижчий – у липні 2019 року (9,9%). Діаграма показує коливання показника обізнаності, із зростанням до 16,9% у березні 2024 року. Зростання обізнаності до вересня 2021 року може свідчити про активізацію програм підтримки ОСББ та органів самоорганізації населення на місцевому рівні в мирний час. Після повномасштабного вторгнення (серпень 2022 року), незважаючи на загальні виклики війни, рівень обізнаності залишається відносно високим, що може відображати посилення ролі локальних спільнот та взаємодопомоги у воєнний час, де будинкові/вуличні комітети стають важливими ланками самоорганізації для вирішення нагальних проблем, таких як укриття, розподіл

гуманітарної допомоги, відновлення після обстрілів. Коливання показника обізнаності можуть бути пов'язані як з тимчасовим зміщенням пріоритетів громадян від формальних форм самоорганізації під час активних бойових дій (наприклад, серпень 2022), так і з подальшим поверненням до їх важливості в контексті стійкості громад та відновлення.

Рис. 2.2 – Обізнаність про участь в політичних партіях у 2019-2024 рр
Джерело: сформовано за [73]

Ця кругова діаграма (рис.2.2) візуалізує рівень обізнаності населення України щодо участі в політичних партіях за різні періоди часу, охоплюючи період з липня 2019 року по березень 2024 року. Найвищий рівень обізнаності спостерігався у вересні 2021 року, досягнувши 18,6%. Найнижчий показник зафіксовано у січні 2020 року – 8,0%. У березні 2024 року обізнаність становила 16,9%, що свідчить про зростання порівняно з початковим періодом, але дещо нижче пікових значень. Загалом, діаграма ілюструє динаміку змін у сприйнятті та інтересі до політичних партій серед населення. Пікове значення у вересні 2021 року, ймовірно, відображає активний політичний дискурс та підготовку до можливих виборчих процесів або загальний рівень політичної активності в довоєнний період. Різке падіння обізнаності після лютого 2022 року (хоча дані за серпень 2022 ще не

відображають повного спаду, лише початок) та подальше зниження до 2024 року, ймовірно, пов'язане із запровадженням воєнного стану, що призупинив традиційну політичну діяльність та вибори. Увага громадян змістилася на питання національної безпеки та виживання, а довіра до політичних партій могла знизитися на тлі єднання суспільства навколо вищих національних цілей. Ця динаміка може вказувати на переосмислення ролі політичних партій у суспільстві в умовах війни та фокусування громадян на неформальних формах участі (волонтерство) або діяльності, безпосередньо пов'язаної з відсіччю агресії.

Рис. 2.3 – Обізнаність про участь в громадських слуханнях у 2019-2024

pp

Джерело: сформовано за [73]

Ця кругова діаграма (рис.2.3) відображає рівень обізнаності населення щодо участі в громадських слуханнях за різні періоди, від липня 2019 року до березня 2024 року. Найвищий показник обізнаності зафіксовано у червні 2023 року (15,5%) та березні 2024 року (15,7%), що свідчить про стабільність або невелике зростання інтересу. Найнижчий рівень обізнаності був у січні 2020 року (13,0%) та серпні 2022 року (15,0%). Стабільність або невелике зростання

обізнаності у 2023-2024 роках, незважаючи на війну, може свідчити про продовження практики проведення громадських слухань на місцевому рівні, або ж про зростаючу потребу громадян у донесенні своїх проблем та пропозицій до місцевої влади, особливо у питаннях, що стосуються відновлення, соціального захисту, безпеки. Коливання можуть бути пов'язані з різницею в активності громад та місцевих органів влади в різних регіонах або з тим, наскільки широко висвітлюються такі події. На відміну від політичних партій, громадські слухання можуть сприйматися як більш прямий та дієвий механізм впливу на рішення, що стосуються повсякденного життя громад, що підтримує рівень обізнаності навіть у складних умовах.

Рис. 2.4 – Обізнаність про участь в обговоренні законопроектів у 2019-2024 рр

Джерело: сформовано за [73]

Ця кругова діаграма (рис.2.4) відображає рівень обізнаності громадян щодо можливості участі в обговоренні законопроектів за різні періоди часу, починаючи з липня 2019 року і до березня 2024 року. Найвищий показник обізнаності спостерігався у серпні 2022 року, досягнувши 16,8%. Найнижчий рівень зафіксовано у липні 2019 року (10,7%). У березні 2024 року обізнаність

становила 15,9%, що свідчить про зростання інтересу порівняно з початковим періодом, але дещо нижче пікових значень. Зростання обізнаності до піку у серпні 2022 року може бути зумовлене суспільним інтересом до законодавчих ініціатив, пов'язаних із війною (наприклад, мобілізація, допомога ВПО, реформи для вступу в ЄС). Навіть під час воєнного стану Верховна Рада продовжувала працювати, і обговорення певних законопроектів могли активно висвітлюватися у ЗМІ, привертаючи увагу громадян. Однак подальше невелике зниження у 2023-2024 роках може відображати загальну втому від новин та складність відстеження законодавчих процесів для пересічного громадянина. Висока обізнаність у пікові моменти свідчить про потенціал громадянського залучення до законотворчого процесу за умови достатньої прозорості та медійної підтримки. Подальше зниження може бути викликане як загальною психологічною втомою, так і меншою доступністю інформації про всі законопроекти порівняно з кризовими періодами.

На тлі воєнного стану в Україні спостерігається зростання залученості громадян до місцевих справ та активніше використання ними інструментів партисипативної демократії. Для подальшого зміцнення ГУ, з травня 2023 року Рада Європи реалізує проєкт «Зміцнення громадської участі у демократичному процесі прийняття рішень в Україні» в межах Плану дій для України «Стійкість, відновлення, реконструкція» на 2023-2026 роки. Цей проєкт вже включає проведення семінарів, таких як «Демократія участі – невід’ємний елемент доброго демократичного врядування» у Львові, а також низку діалогових семінарів «Активні мешканці – ключ до розвитку громади» у населених пунктах Львівської міської територіальної громади (зокрема, у Винниках, Лисиничах, Підбірцях, Малехові, Рудно та Зашкові), спрямованих на навчання громадян ефективному використанню інструментів громадської участі [1].

Аналіз використання інструментів партисипативної демократії громадянами можливий завдяки національним опитуванням Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» (USAID), проведеним у 2019,

2020 та 2022 роках. Так, станом на серпень 2019 року лише 25,2% громадян епізодично долучалися до життя громади, причому до роботи у місцевих громадських комітетах було залучено 7,0%, до громадських слухань – 6,8%, до мирних зібрань – 6,0%, а до написання скарг до місцевих органів влади – 5,9% громадян [17]. До березня 2020 року регулярність участі зросла до 32,8%, з показниками у 8,1% для громадських комітетів, 6,4% для громадських слухань, 4,4% для мирних зібрань, 5,2% для подання скарг щодо інфраструктурних питань та 4,2% для ініціювання чи підписання електронних петицій [5]. Однак, станом на листопад 2022 року, вже під час дії воєнного стану, рівень активної участі громадян дещо знизився до 24,0%, водночас зросла залученість до громадських слухань (12%), мирних зібрань (26%), подання скарг щодо інфраструктурних питань (13%) та ініціювання/підписання електронних петицій (26%) громадян [19].

На тлі загальноукраїнських тенденцій розвитку механізмів ГУ, особливої уваги заслуговує досвід окремих міст, які демонструють високий рівень залучення населення до процесів місцевого самоврядування. Одним із таких прикладів є Кривий Ріг, де реалізація інструменту «Громадський бюджет» набула системного та ефективного характеру. Нижче розглянемо ключові особливості функціонування цього механізму у місті на прикладі 2019 року.

У 2019 році в Кривому Розі активно діяв механізм «Громадський бюджет», що дозволяв мешканцям впливати на розподіл частини міського бюджету через подання та голосування за проєкти. Конкурс є щорічним і проводиться вже кілька років.

14 грудня 2018 року відбулося нагородження переможців конкурсу «Громадський бюджет-2019», на фінансування якого було передбачено майже 21,5 млн грн. Подано 146 проєктів на суму 62 млн грн. У 2020 році фонд конкурсу зріс до 26 млн грн. Кривий Ріг відзначився активністю громади: у голосуванні взяли участь 12,8% мешканців, що значно перевищує показники інших міст. Особливо активною була молодь — 47% авторів проєктів мали вік

18–35 років [72]. Отже, Громадський бюджет став ефективним інструментом участі громадян у розвитку міста.

Також, звернемо увагу на практичні приклади ГУ в Кривому Розі у період 2019–2025 років, які демонструють активну взаємодію між ОДВ та ОМС та громадянським суспільством, навіть в умовах воєнного стану.

Зокрема, у 2024 році в місті відбувся захід «ЕКО-ВІКЕНД 2024. Сади перемоги 3.0», організований спільно КП «Інститут розвитку міста Кривого Рогу» та громадськими організаціями. Метою заходу було прибирання території та насадження рослинних композицій у Тернівському парку, що свідчить про ефективну співпрацю влади та громади у вирішенні екологічних питань [27].

Крім того, у 2025 році в рамках програми UPSHIFT, реалізованої за підтримки UNICEF та міської влади, молодь Кривого Рогу отримала гранти на реалізацію соціальних ініціатив у сферах екології, освіти та волонтерства. Це підкреслює важливість залучення молоді до процесів управління та розвитку міста. У сфері екологічного управління, у 2024 році були проведені громадські слухання щодо Місцевого плану управління відходами, що дозволило врахувати думки громадськості та експертів у процесі стратегічної екологічної оцінки [48].

Також варто відзначити діяльність ГО «Досить труїти Кривий Ріг», яка у 2024–2025 роках реалізувала низку проєктів, спрямованих на підвищення екологічної свідомості та мобілізацію громадських ініціатив для підвищення підзвітності уряду. У 2024 році Кривий Ріг приєднався до Європейської ініціативи «Угода мерів – Схід», взявши на себе зобов'язання щодо скорочення викидів CO₂ та розробки Плану дій сталого енергетичного розвитку та клімату міста до 2030 року. Це свідчить про стратегічне бачення міської влади та її відкритість до міжнародної співпраці [47].

Аналіз громадської участі у Кривому Розі у 2019–2025 роках свідчить про нерівномірне залучення різних соціальних груп до процесів прийняття рішень. Найбільш активною групою є молодь, яка переважно користується

діджитал-інструментами — соціальними мережами, онлайн-платформами для подання петицій, участі в опитуваннях та бюджеті участі. Саме молодь є рушієм цифрової трансформації громадянської активності. Водночас, представники старшого покоління, зокрема пенсіонери, активно долучаються до управління на рівні будинкових комітетів і вуличних рад, де обговорюються питання благоустрою, безпеки та соціального захисту. Жителі ОСББ виступають ключовими учасниками ініціатив, пов'язаних із управлінням спільною власністю, енергоефективністю та житлово-комунальними питаннями. Окрему категорію становлять ветерани та ВПО, які особливо активізуються у кризові періоди, об'єднуючись у громадські організації, волонтерські рухи або ініціюючи адвокаційні кампанії для захисту власних прав. Така нерівномірність залучення підкреслює потребу у впровадженні адресних заходів активізації, орієнтованих на менш представлені групи населення, зокрема людей з інвалідністю, сільських мешканців та зайняте населення, яке обмежене у часі. Розуміння цієї соціальної диференціації є ключовим для побудови інклюзивної системи громадської участі.

У 2019 році в місті було започатковано низку соціальних та муніципальних проектів, таких як «Криворізька гостинність» та «Соціальне кафе Криворіжжя», що сприяють розвитку соціального підприємництва та залученню громадян до вирішення соціально-економічних питань [71].

У 2023 році в Кривому Розі було обговорено впровадження бюджету участі, що дозволяє громадянам безпосередньо впливати на розподіл бюджетних коштів та реалізацію місцевих проектів [11].

Таким чином, досвід Кривого Рогу демонструє, що навіть в умовах воєнного стану можлива ефективна взаємодія між владою та громадськістю. Це підтверджує важливість створення нормативного регулювання сучасних форм участі громадян у прийнятті управлінських рішень та необхідність адаптації існуючих механізмів до нових викликів. Лише через ефективну співпрацю між усіма рівнями влади та активне залучення громадськості можна

досягти балансу інтересів, зміцнити легітимність рішень та забезпечити сталий демократичний розвиток України в умовах післявоєнної відбудови.

Попри загальнонаціональні виклики, такі як низька обізнаність громадян щодо механізмів участі та обмеження, пов'язані з воєнним станом, у Кривому Розі проявляються й локальні бар'єри, що стримують ефективну громадську участь. Зокрема, спостерігається опір з боку окремих представників місцевої влади: петиції громадян часто ігноруються або визнаються такими, що «не підпадають під компетенцію», а громадські слухання нерідко проводяться формально, без подальшого врахування пропозицій у реальних рішеннях. Також значною проблемою залишається нерівномірний рівень цифрової грамотності населення: частина мешканців, особливо старшого віку або з віддалених районів, не має доступу до онлайн-платформ або не вміє ними користуватися, що обмежує їхню участь у процесах е-демократії. Подібні тенденції характерні і для інших регіонів України, що вказує на системну проблему — участь громадян часто залишається декларативною, а не практичною. Тому важливо не лише створювати інструменти залучення, а й забезпечувати їхню дієвість через підвищення прозорості, цифрової інклюзії та реальної підзвітності органів влади.

Таким чином, аналіз демонструє, що попри значну обізнаність більшості громадян щодо інструментів громадської участі, рівень їхнього фактичного використання залишається суттєво нижчим. Примітно, що після початку повномасштабного вторгнення, попри певне зниження загальної обізнаності щодо більшості таких інструментів, спостерігається багаторазове зростання фактичної залученості населення. Отже, практика громадської участі в Україні в цілому, і зокрема у місті Кривий Ріг, характеризується як позитивними тенденціями, що включають активізацію громадянської позиції та розширення застосування цифрових інструментів, так і низкою системних викликів. До останніх відносяться низька результативність механізмів зворотного зв'язку, недостатня ефективність взаємодії з боку органів публічної влади та нерівномірне залучення різних соціальних груп. Подолання означених

викликів вимагає не лише імплементації законодавчих та організаційних змін, а й глибокого переосмислення ролі громадянина як активного суб'єкта формування політик місцевого розвитку.

2.3 Проблеми та перспективи вдосконалення участі громадськості у формуванні політики на державному та місцевому рівнях

Дослідження виявило, що серед основних проблем ГУ в умовах воєнного стану передусім постають питання, пов'язані з реалізацією права на інформацію та взаємодією з органами публічної влади [20]. Ці проблеми безпосередньо призводять до обмежень у використанні таких ключових інструментів ГУ [18]:

1. Доступ до публічної інформації. Хоча ЗУ «Про доступ до публічної інформації» зобов'язує розпорядників інформації надавати та оприлюднювати дані, створювати максимально спрощені процедури для запитів та доступу до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень [59], результати опитування [20] свідчать про протилежне. За даними дослідження, на сайтах органів публічної влади не публікується необхідна інформація, відповіді на запити надаються з порушенням строків або зовсім відсутні, а також бракує реальної можливості долучитися до засідань. Це вказує на фактичну відсутність принципу прозорості, що обмежує використання як громадських ініціатив, так і обговорень.

2. Звернення громадян. КУ гарантує право на звернення до ОДВ, ОМС та їхніх посадових осіб, і це право не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану (ст. 64) [39]. Аналогічно, норми ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» [55] також підтверджують неможливість обмеження цього права (ст. 20). ЗУ «Про звернення громадян» [60] встановлює чіткі строки для надання відповідей, і введення воєнного стану, з урахуванням вищезгаданих норм, не є підставою для їх зміни. Однак, проведене опитування

[20] виявило, що найчастіше фіксувалася саме відсутність відповідей на звернення з боку влади.

Основні засади забезпечення ефективної взаємодії громадськості з органами державного управління зазначені в дод. В.

Таким чином, спроможність ТГ до ефективного управління значною мірою залежить від якості налагоджених комунікацій та готовності влади до справжнього партнерства з громадянським суспільством, що сприяє більш обґрунтованим рішенням та стабільному розвитку.

Згідно з рекомендаціями Європейського центру некомерційного права, для підвищення ефективності участі громадських об'єднань у процесах публічного прийняття рішень слід дотримуватися низки фундаментальних принципів [74]:

1. Прозорість: забезпечення своєчасного та повного доступу громадськості до всіх релевантних документів, проєктів, рішень та висновків, що стосуються процесу участі.
2. Неупередженість ГО: громадські об'єднання мають право діяти незалежно та вільно відстоювати різні позиції перед органами влади.
3. Відкритість та доступність: процеси участі мають бути широко доступними для всіх зацікавлених сторін, ґрунтуючись на чітко визначених межах залучення.
4. Відповідальність та ефективність: участь повинна бути орієнтована на досягнення конкретних результатів, що матимуть реальний вплив на зміст рішень.
5. Недискримінація, рівне ставлення та інклюзивність: гарантування рівного доступу до участі для всіх, з особливою увагою до потреб меншин, соціально вразливих, відчужених або несприятливо розташованих груп та осіб.
6. Незалежність об'єднань: унеможливлення примусу громадських об'єднань до участі в процесах прийняття рішень або до відстоювання певних, нав'язаних їм позицій

Підсумовуючи, попри прямі законодавчі обмеження щодо таких форм ГУ, як мирні зібрання (мітинги, походи, демонстрації та інші масові заходи), а також обмеження права на збирання та розповсюдження інформації, і свободи думки та слова у контексті діяльності громадських об'єднань та політичних партій, фактичні обмеження в умовах воєнного стану торкнулися й інших інструментів ГУ.

Ці обмеження можна умовно поділити на дві категорії [69]:

1. Обмеження, зумовлені безпековими мотивами: сюди відносяться, наприклад, тимчасове обмеження доступу до публічної інформації та даних, що може бути виправдано необхідністю забезпечення національної безпеки в умовах збройної агресії.

2. Обмеження, спричинені системними недоліками: значна частина труднощів пов'язана з недосконалістю існуючої інформаційно-комунікативної системи органів публічної влади. Це стосується як її функціонування в цілому, так і адаптації до викликів воєнного часу. Наприклад, недостатня ефективність відповідей на звернення громадян або неналежне оприлюднення необхідної інформації.

Вважаємо, що подолання окресленої проблеми, без компромісів щодо рівня безпеки в умовах воєнного стану, можливе через комплексний підхід:

- налагодження тісної співпраці з громадським сектором: необхідно активно розвивати партнерські відносини з різнопрофільними громадськими об'єднаннями, використовуючи їхній потенціал для спільного вирішення нагальних завдань громади;

- створення сприятливих умов для широкого застосування інструментів ГУ в електронному форматі: розвиток та впровадження е-демократії як на місцевому, так і на загальнодержавному рівнях, включно зі створенням або інтеграцією відповідних мобільних застосунків. Це дозволить громадянам безпечно та ефективно долучатися до процесів прийняття рішень та контролю за діяльністю влади навіть в умовах обмеженого фізичного доступу та безпекових ризиків.

У контексті проблем та перспектив удосконалення ГУ у формуванні політики на державному та місцевому рівнях важливо конкретизувати використання цифрових інструментів. В Україні протягом останніх років активно функціонують платформи «Дія», «Відкрите місто», «Громадський бюджет» тощо. Наприклад, «Дія» не лише забезпечує доступ до електронних послуг, а й містить модуль для опитувань, що дозволяє громадянам впливати на політичні рішення у форматі швидкого зворотного зв'язку. «Громадський бюджет» надає змогу ініціювати та підтримувати локальні проекти шляхом онлайн-голосування. У Кривому Розі, попри складнощі впровадження, ця платформа поступово набуває популярності серед активної частини населення. Разом із тим, результати використання цифрових інструментів свідчать про вибірккову ефективність – вони активізують учасників, але поки що не завжди гарантують обов'язкове врахування результатів у процесі прийняття рішень.

Системні виклики залишаються значущими: за даними Київського міжнародного інституту соціології, лише 23% українців у 2023 році вважають, що їхня участь у громадських слуханнях чи подання петицій реально впливає на рішення влади [54]. Частими є випадки, коли ініціативи громади реалізуються частково або взагалі ігноруються. Так, у Кривому Розі в 2022 році ініціатива зі створення зеленої зони на території промислового району була підтримана громадськістю через онлайн-петицію, проте міська влада перенесла реалізацію проекту на невизначений термін через бюджетні обмеження, не пояснивши механізму відбору пріоритетів.

Перспективи вдосконалення ГУ охоплюють кілька напрямів. На законодавчому рівні доцільним є запровадження обов'язковості врахування висновків громадських слухань і консультацій при ухваленні рішень, а також створення правових механізмів відповідальності органів влади за їх ігнорування. В освітньому вимірі перспективним виглядає впровадження системної громадянської освіти – зокрема, у шкільних і студентських програмах, а також через неформальні платформи навчання для дорослих.

Інституційно важливим є створення постійно діючих консультативно-дорадчих органів при ОМС, до яких входитимуть представники громадськості, експерти та місцева влада.

Переосмислення ролі громадянина як не лише отримувача послуг, а співтворця публічної політики вимагає формування нової культури участі. У цьому процесі ключову роль відіграють ГО, які реалізують освітні ініціативи та адвокаційні кампанії, медіа – як канал підвищення обізнаності, а також освітні заклади – як базис для формування громадянської відповідальності з раннього віку. Суспільна довіра й участь можуть зростати лише тоді, коли держава і громади взаємно визнають цінність співпраці та спільного прийняття рішень.

Таким чином, практика ГУ в Україні загалом і в місті Кривий Ріг зокрема демонструє як позитивні тенденції — активізацію населення, поширення цифрових інструментів (зокрема участь у «Громадському бюджеті», використання платформи «Дія» для електронних петицій), так і системні виклики — низьку результативність зворотного зв'язку, недостатню взаємодію з боку органів влади, нерівномірне залучення окремих груп населення, особливо молоді та маргіналізованих спільнот. Подолання цих викликів потребує не лише законодавчих і організаційних змін, але й глибокого переосмислення ролі громадянина як активного учасника у формуванні політик місцевого розвитку.

Отже, узагальнюючи інформацію з аналітичного розділу диплому, зробимо висновок, що аналіз проблеми участі громадськості у формуванні політики на державному та місцевому рівнях свідчить, що ефективна взаємодія між владою та громадянами є ключовим чинником сталого розвитку демократичного суспільства та підвищення результативності публічного управління. Незважаючи на наявність численних механізмів громадської участі в Україні — таких як громадські ради, слухання, електронні петиції, «Громадський бюджет» тощо — їхня ефективність обмежується через слабкий

зворотний зв'язок, фрагментарну взаємодію з боку органів влади, а також недостатнє охоплення окремих соціальних груп.

Міжнародний досвід переконливо демонструє, що лише за умов системного діалогу, відкритості процесів прийняття рішень та активного залучення громадян до політичного і адміністративного процесу можливе забезпечення легітимності та ефективного управління. Успішні приклади країн ЄС, Великої Британії та Канади підтверджують, що сталі механізми громадської участі не лише підвищують якість рішень, але й зміцнюють довіру до інститутів влади.

Українська практика, особливо в умовах воєнного стану, демонструє як потенціал до трансформації, так і глибокі структурні проблеми, які потребують комплексного вирішення. Вдосконалення участі громадськості неможливе без інституційної підтримки, розвитку цифрових інструментів, підвищення рівня громадянської освіти та переосмислення ролі громадянина як активного суб'єкта творення державної політики.

ВИСНОВОК

У процесі дослідження проблеми та перспектив вдосконалення участі громадськості у формуванні політики на державному та місцевому рівнях встановлено, що громадська участь є ключовим елементом ефективного публічного управління та основою функціонування сучасної демократії. В умовах зростаючих викликів — як внутрішньополітичних, так і зовнішніх, зокрема зумовлених воєнним станом — роль громадянського суспільства, відкритого врядування та партнерської моделі взаємодії між владою і громадянами значно посилюється.

У теоретичному розділі роботи обґрунтовано, що формування ефективної моделі взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю потребує поєднання правових, інституційних і комунікативних засад. Проаналізовано основні форми участі — громадські ради, слухання, ініціативи, електронні петиції, платформи громадського бюджету, консультації, онлайн-опитування тощо. Водночас встановлено, що нормативно-правова база України, хоча й передбачає механізми участі, усе ще не забезпечує їх достатньої гнучкості, адаптивності до новітніх умов і потреб громадян, особливо в цифровому середовищі.

У другому, аналітичному розділі на прикладі м. Кривий Ріг розкрито практичні аспекти реалізації інструментів участі та діалогу між владою й громадськістю. Виявлено як позитивні зрушення — активізацію волонтерського руху, поширення цифрових платформ, зростання ініціативності населення — так і суттєві проблеми: слабку інституційну підтримку з боку влади, нерівномірне залучення соціальних груп, недостатній зворотний зв'язок, брак стратегічного підходу до розвитку громадської участі. Воєнний стан ускладнив доступ до традиційних форм залучення, проте стимулював розвиток нових, зокрема онлайн-інструментів і неформальних волонтерських каналів.

Порівняння з міжнародною практикою показує, що сталий

демократичний розвиток у країнах ЄС, Великої Британії та Канади значною мірою зумовлений саме наявністю чітких, законодавчо закріплених та реально дієвих механізмів громадської участі, які не лише формально відкривають доступ до прийняття рішень, але й сприяють прозорості, підзвітності, посиленню довіри громадян до влади. Успішні моделі свідчать про те, що ефективне публічне управління можливе лише за умови постійного діалогу, включення різноманітних інтересів і створення умов для активної ролі громадянина.

Таким чином, підсумовуючи результати дослідження, можемо стверджувати, що розвиток громадської участі в Україні має ґрунтуватися на кількох стратегічних напрямках:

1. Удосконалення законодавства, зокрема щодо цифрових форм участі, консультацій, гарантій доступу до інформації в умовах надзвичайних ситуацій.
2. Розбудова інституційної спроможності органів влади до взаємодії з громадськістю, включаючи навчання посадовців та створення відповідальних підрозділів.
3. Підвищення рівня громадянської освіти та обізнаності населення про можливості впливу на політику.
4. Підтримка соціальної інклюзії — активне залучення молоді, жінок, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та інших груп.
5. Інвестування в цифрові інструменти участі як засіб розширення доступу та ефективного зворотного зв'язку.
6. Забезпечення прозорості, підзвітності та довіри через відкриті дані, регулярні звіти та контроль з боку громадськості.

Отже, створення в Україні сучасної моделі публічного врядування, орієнтованої на громадянина, потребує не лише політичної волі та нормативного оновлення, але й розвитку культури участі, відповідального лідерства, а також постійного діалогу між владою та суспільством як рівноправними партнерами у процесі прийняття рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Активні мешканці – ключ до розвитку громади». Проєкт Ради Європи з громадської участі провів перший раунд діалогових семінарів у населених пунктах Львівської міської територіальної громади. URL: <http://surl.li/hmamb>.
2. Cabannes Y. Participatory Budgeting: a Significant Contribution to Participatory Democracy / Yves Cabannes // *Environment & Urbanization*. 2004. – № 1. – Vol. 16. – P. 27–46
3. Citizens and the New Governance. Beyond New Public Management / Edited by Luc Rouban. IOS Press, Ohmsha, 1997. 237 p.
4. Dombrovskyi O. I., Bahirants D. P. PUBLIC PARTICIPATION IN PUBLIC ADMINISTRATION AT THE LOCAL LEVEL: CONCEPTS AND ENSURING MECHANISMS. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. No. 2. P. 610–613. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/145>
5. Law on local and regional self-government adopted by the Croatian Parliament at the session on April 06, 2001. № 01-081-01-1100/2. URL: <http://www.parliament.am/library/Tim/XORVATIA.pdf>
6. Nicole de Montricher. Citizens and the Quality of Public Action: Seeking a New Form of Management. Public Participation and Contracting Practices in France. Citizens and the new Governance. Netherlands, 1999. 239 pp.
7. Pavlichenko E. V., Biloshenko O. Y., Chabanenko Y. S. Legislative principles of the mechanism of public participation in the implementation of public administration in Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2021. No. 64. P. 250–254. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.46>
8. Shaulska, H. M. (2018). Концепція громадянського суспільства і публічне управління. *Аспекти публічного управління*, 6(1-2), 58-63. <https://doi.org/10.15421/1520188>
9. Аль-Атті, І. (2022). Механізми формування ефективної взаємодії влади та громадськості як основи удосконалення системи публічного

управління. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*, (2), 6–30. <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2022-2-06-30>

10. Булеца Н.В./ Особливості процесу партисипативного бюджетування в Україні // [Електронний ресурс] Режим доступу: file:///C:/Users/555/Downloads/bses_2016_8_31.pdf

11. В Кривому Розі обговорили впровадження бюджету участі. Нова енергія. URL: <https://nova-energiya.org/kruglij-stil-po-budgetu-uchasti>.

12. Варягіна А. А. // Розвиток форм інтернет-участі громадян у соціально-політичних процесах сучасності // Проблеми політичної психології // Вип. 2 (16)166 . – К. – С.143

13. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства. Міністерство юстиції. Електронний ресурс. Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_33679.

14. Використання інструментів місцевої демократії під час дії воєнного стану - роз'яснення. Децентралізація в Україні. URL: https://decentralization.gov.ua/news/16695?utm_source=chatgpt.com

15. Всеукраїнська Асоціація ОТГ. (2024). Безпека населення в умовах війни. Співпраця ДСНС та громад: відбувся Форум-експозиція. [Електронний ресурс]. URL: <https://hromady.org/bezpeka-naselennya-v-umovax-vijni-spivpracya-dsns-ta-gromad-vidbuvsya-forum-ekspoziciya/>

16. Гавриленкова, М. (2022). Агібалов: громади зобов'язані мати комплекс документів для організації евакуації. U-LEAD with Europe. [Електронний ресурс]. URL: https://u-lead.org.ua/news/193?fbclid=IwAR1o6QDIJMLWbwXVDJkqF5JHI9ay3gNnk6mx_2StI9x7s5D1KA3yAWrbbPk

17. Гавриловська К. Політичний абсентеїзм у сучасній Україні. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25136/1>.

18. Гак А. (Ред.). (2018). Бенчмаркінг доброго врядування: практичний посібник. Київ: ТОВ «Видавництво «Юстон». URL: <http://surl.li/gezxz>.

19. Ганжук Олексій. (2024). Демократія участі в Україні: стан та умови реалізації. Український часопис конституційного права. №1(30). 32-41. DOI: <https://doi.org/10.30970/jcl.1.2024.3>
20. Гвоздік О., Черногуб Н., Гвоздович Ю., Кебало В., & Петренко-Лисак А. (2022). Дослідження «Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні». URL: <http://surl.li/gezsrg>.
21. Гвоздік, В. І., та ін. (2022). Залучення громадськості до розробки та реалізації державних політик у воєнний та післявоєнний період: огляд кращих практик. Київ: Центр політико-правових реформ.
22. Гостева О.М. Європейський досвід взаємодії органів державної влади та громадських організацій. Державне управління: удосконалення та розвиток 2017. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1124>
23. Громадська участь у місцевій політиці: проблеми нормативно-правового забезпечення Громадський простір: веб-сайт. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromadskauchast-u-mistsevij-politytsi-problemy-normatyvno-pravovoho-zabezpechennya>.
24. Громадська участь/залучення громадян. Депутатська діяльність в округах (навчальний модуль) / Олександр Сергієнко, Олег Ватаманюк. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – С.25.
25. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 року № 209. zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/209-2022-%D0%BF>.
26. Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р. В. Войтович// Громадська участь у створенні та здійсненні державної політики // <http://nbuviar.gov.ua/materials/Afonin/uchast.pdf>
27. Екскурсія до Південного ГЗК до Міжнародного Дня туристичного гіда. КДПУ. URL: https://kdpu.edu.ua/turyzmu-ta-ekonomiky/zahalna-informatsiia/hromadska-diialnist.html?utm_source=chatgpt.com

28. Європейський економічний та соціальний комітет у десяти запитаннях. URL: www.ntser.gov.ua/assets/files/.../EECK.

29. Зайчук О. В. Теорія держави і права: Академічний курс : підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. URL: [http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/401 .htm](http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/401.htm).

30. Законні методи впливу на владу. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://muzykivskaotg.gov.ua/news/zakonni-metodi-vplivu-na-vladu>.

31. Знаткова О. М // Аналіз форм залучення громадськості до прийняття управлінських рішень: Правовий аспект//Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-3/doc/1/1_9.pdf

32. Каротєєва Г. С. // Громадська участь як один з базових елементів партисипативної демократії// Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/40092/1/111-115.pdf>

33. Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень// (Прийнято Комітетом міністрів Ради Європи 27 вересня 2017 року на 1295-му засіданні заступників міністрів// URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135>

34. Клименко, В.Р. (2024). Особливості волонтерської діяльності в умовах війни. Факультет соціальної та психологічної освіти. [Електронний ресурс]. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/10/%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D1%87%D1%83%D0%BA-%D0%92.%D0%A0..pdf>

35. Ковалік, Ю.А. (2023). Цифрові комунікації в публічному управлінні: сутність, роль та вимоги. Statistics of Ukraine. [Електронний ресурс]. URL: <https://sujournal.com.ua/index.php/journal/article/download/409/381/>

36. Козулина Т.Д. Феномени соціального розвитку за категорією соціальної активності// Режим доступу: <http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/E-14.pdf>

37. Комітет з питань місцевого самоврядування. (2022). Дослідження «Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні». [Електронний ресурс]. URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/43841.pdf>
38. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 25.06.1998 : станом на 27 трав. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text
39. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141. 116
40. Корнієвський, О.А. (2025). Комунікація влади та громадськості в умовах воєнного стану. Політичне життя. [Електронний ресурс]. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/17097>
41. Корнієнко М. І. Місцеве самоврядування в Україні / М. І. Корнієнко // Конституційне право України ; за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Наук. думка, 1999. – 690 с.
42. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
43. Лабораторія законодавчих ініціатив. (2023). Народовладдя на місцях під час воєнного стану. [Електронний ресурс]. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/narodovladdya-na-misczyah-pid-chas-voyennogo-stanu/>
44. Левченко Д. С. Принципи участі громадськості в публічному адмініструванні в Україні. Наукові записки. Серія: Право. 2020. Вип. 8 (24). DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230.2020.8.24>.
45. Лендбел М.О. Правові можливості для формування допоміжних рівнів та органів самоорганізації у країнах Європи: досвід для України: Аналітична записка URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/952/>
46. Лотюк О. С. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні: дис. на здобуття наук.

ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / О. С. Лотюк. – Київ, 2015. – 445 с.

47. Новості Кривого Рогу. Головні новини Кривий Ріг. URL: <https://kryvyrih.dp.ua/>

48. О. Вілкул: Разом з молоддю впроваджуємо проекти розвитку Кривого Рогу. – Кривий Ріг. 15-20 Контакт-центр м. Кривий Ріг,. URL: https://spilkuisia.kr.gov.ua/o-vilkul-razom-z-moloddyu-vprovadzhuemo-proyekty-rozvytku-kryvogo-rogu/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 22.05.2025).

49. Органам місцевого самоврядування радять закрити інформацію на час війни. (б.д.). *Децентралізація: вебсайт*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14615>.

50. Панькова, Г.О. (2022). Українське волонтерство в умовах збройної російської агресії. Економічний вісник Донбасу. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.evd-journal.org/download/2022/02/13-Pankova.pdf>

51. Пашков М. Недержавні аналітичні центри // Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uceps.org/ukr/article.php?news_id=322

52. Політична участь громадян в процесі прийняття владних рішень / А. Драшкович. // Політологічні записки. - 2013. - № 7. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_28

53. Постанова КМУ № 1159 про залучення громадськості до відбудови: аналіз та перспективи. (2024). Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/>

54. Прес-релізи та звіти - Що українці відчують до нинішньої влади України. Домашня сторінка КМІС. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1507&page=2>

55. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. zakon.rada.gov.ua. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022>.

56. Про внесення змін до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" щодо вдосконалення правового регулювання інституту старост та його діяльності в умовах воєнного стану : Закон України від 17.07.2024 № 3870-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3870-20#Text>

57. Про всеукраїнський та місцеві референдуми : Закон України від 03.07.1991 № 1286-XII : станом на 28 листоп. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-12#Text>

58. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

59. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17>.

60. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>.

61. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР : станом на 5 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>

62. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11.07.2001 № 2625-III : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>.

63. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2365-III. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2365-14>.

64. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2005 року № 389-VIII. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>.

65. Про публічні консультації : Закон України від 20.06.2024 № 3841-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20#Text>

66. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11.07.2002 № 93-IV : станом на 8 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text>

67. Прозорість та підзвітність як основа для відбудови України. (б.д.). eKMAIR. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/>

68. Прокопенко Н. Ю. Бучнєв М. М. СПІВВІДНОШЕННЯ ТА РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКІСНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН. Донбаський державний технічний університет, Україна | Наукові, науково-практичні конференції та публікації, новини науки. URL: http://www.confcontact.com/2017-specproekt/gu4_Prokopenko.htm

69. Рижук, Ю. М. (2023). Громадська участь в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, (7). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-01-12>

70. Розвиток форм інтернет-участі громадян у соціально-політичних процесах сучасності / А. А. Варягіна // Проблеми політичної психології. - 2015. - Вип. 2. - С. 169

71. Соціальні та муніципальні проекти міста | Офіційний вебсайт Тернівської районної у місті Кривому Розі ради та її виконавчого комітету. Головна | Офіційний вебсайт Тернівської районної у місті Кривому Розі ради та її виконавчого комітету. URL: https://trnvk.gov.ua/ua/news/pg/50919417606436_n/

72. У Кривому Розі відбудуться публічні заходи з підготовки громадських проектів та роботи з е-платформою. Нова енергія. URL: <https://nova-energiya.org/training-krivij-rig/>.

73. У яких видах громадської діяльності беруть участь українці. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3937777-u-akih-vidah-gromadskoi-dialnosti-berut-ucast-ukrainci.html?utm_source=chatgpt.com

74. Участь громадськості в процесі прийняття рішень. Огляд стандартів та практик у країнах - членах Ради Європи//[Електронний ресурс] Режим доступу: http://ecnl.org/wp-content/uploads/2016/08/Overview-of-participation-standards_Ukr.pdf

75. Форми та методи залучення громадськості: Навч.Посібн./Інститут громадянського суспільства //за заг. ред.. В.Артеменка «Леста ». – 2007. – С.217

76. Чабан О.О. Сучасні технології залучення громадян до вироблення державно-управлінських рішень // [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2013-4/doc/3/13.pdf>

77. Шмайдей О.В. Формування управлінських рішень в органах виконавчої влади//[Електронний ресурс] Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/.pdf>

78. Ю. Каплан. Участь громадськості в державному управлінні: роль недержавних аналітичних центрів. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/uchast-gromadskosti-v-derzhavnomu-upravlinni-rol>.

79. Іщенко М.І., Сторожук Д.С. Взаємодія влади та громадськості в умовах війни: трансформації та перспективи публічного управління. Матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ». Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 30 травня 2025.